

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

**Analýza současného stavu využívání českého
znakového jazyka a znakované češtiny na vybraných
školách pro sluchově postižené**

Bakalářská práce

Autor: Radka Hublová

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.

Praha 2009

Charles University in Prague
College of education

Department of special education

**Analysis of present condition of using the czech sign
language and the signed czech on chosen schools for
people with hearing disabilities**

Bachelor thesis

Author: Radka Hublová

Supervisor: PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.

Prague 2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením PhDr. Kateřiny Hádkové, Ph. D. samostatně, na základě vlastních zjištění a za použití pramenů uvedených v seznamu literatury a v seznamu použitých internetových zdrojů.

V Praze dne 8. dubna 2009



ABSTRAKT

Abstrakt a souhrnný návod využití speciálního znakového jazyka a znakové češtiny na veřejných školách pro děti s tělesnou vadou

ANOTACE

Bakalářská práce vymezuje a popisuje současné možnosti komunikace osob se zdravotním postižením, které jsou přímo znakovy sdávající legislativou. Konkrétně se jedná o český znakový jazyk, znakovou češtinu, píškovou abecedu, vizualizaci znakové češtiny a píškový zpisem mluvné češtiny. Důraz je kladen právě na český znakový jazyk, znakovou češtinu a na vztálosti jejich vzájemných odlišností. Dále jsou popsány práce prováděné v rámci realizace znakové češtiny, které bylo realizováno na školách dětí s tělesným postižením, které jsou sdávající v České republice. Cílem práce bylo poskytnout stručný návod využití českého znakového jazyka a znakové češtiny v praxi na školách dětí s tělesným postižením v učebních prostředcích.

Mé poděkování patří především vedoucí bakalářské práce PhDr. Kateřině Hádkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a pomoc, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce poskytovala. Děkuji dále Mgr. Miroslavě Kotkové, Mgr. Věře Pavlíčkové, Mgr. Pavlíně Solařové a Mgr. Václavu Chmelířovi za vstřícný přístup a spolupráci.

NÁZEV:

Analýza současného stavu využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny na vybraných školách pro sluchově postižené

ANOTACE:

Bakalářská práce vymezuje a popisuje současné možnosti komunikace osob se sluchovým postižením, které jsou pevně zakotveny stávající legislativou. Konkrétně se jedná o český znakový jazyk, znakovanou češtinu, prstovou abecedu, vizualizaci mluvené češtiny a písemný záznam mluvené češtiny. Důraz je kladen právě na český znakový jazyk, znakovanou češtinu a na vystižení jejich vzájemných odlišností. Dále bakalářská práce prezentuje výsledky dotazníkového šetření, které bylo realizováno na 2. stupni třech základních škol pro sluchově postižené v České republice. Cílem šetření bylo zmapování současného stavu využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny, popřípadě jiných komunikačních modů v těchto školních prostředích.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Český znakový jazyk, dotazníkové šetření mapující využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny, zákon č. 423/2008 Sb. o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, znakovaná čeština.

Obsah	
1 Úvod	9
1.1 Koncepce českého znakového jazyka	11
1.2 Zákon č. 155/1998 Sb. o znakovém jazyce	11
1.3 Zákon č. 423/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakovém jazyce a o znakovém jazyce dalších zákonů a další související zákony	12
1.4 Český znakový jazyk a český znakový jazyk	13
2 Účinnost používané komunikační módy vztahující se k osobám se sluchovým postižením	15
2.1 Způsob komunikace vycházející z českého jazyka	15

TITLE:

Analysis of present condition of using the czech sign language and the signed czech on chosen schools for people with hearing disabilities

ANOTATION:

Bachelor thesis incloses and describes current possibilities of communication persons with hearing disabilities, which are fast embedded in current legislation. Concretely acts about the czech sign language, the signed czech, manual alphabet, visualization of spoken Czech and protocol of spoken Czech. Emphasis is posed just on the czech sign language, the signed czech and on description of their mutual diversities. Further bachelor thesis presents results of questionnaire investigation, which was realized on second degree of three primary schools for children with hearing disabilities in Czech republic. Objective of investigation was charting the current state of explotation of the czech sign language and the signed czech, eventually by other communication modes in these school atmosphere.

KEYWORDS:

The czech sign language, questionnaire investigation mapping usage of the czech sign language and the signed czech, the law no.423/2008 digest about communication systems of people with hearing disabilities and deafblind people, the signed czech.

Obsah	58
Úvod.....	9
1 Komunikace osob se sluchovým postižením.....	11
1.1 Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči.....	11
1.2 Zákon č. 384/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony.....	12
1.3 Co je tedy v zákoně nového?	13
2 Zákonem podložené komunikační mody vztahující se k osobám se sluchovým postižením	15
2.1 Způsoby komunikace vycházející z českého jazyka	15
2.1.1 Prstová abeceda	15
2.1.2 Vizualizace mluvené češtiny	18
2.1.2.1 Odezírání.....	18
2.1.2.2 Co je cílem vizualizace mluvené češtiny?	22
2.1.3 Písemný záznam mluvené češtiny	24
2.1.4 Znakovaná čeština	27
2.2 Český znakový jazyk	30
2.2.1 Rysy českého znakového jazyka neboli rysy jazyka přirozeného	32
2.3 Český znakový jazyk versus znakovaná čeština	35
3 Dotazníkové šetření na vybraných školách pro sluchově postižené	41
3.1 Cíl dotazníkového šetření	41
3.2 Dotazník.....	42
3.2.1 Kritéria „dobrého“ dotazníku v teorii a praxi	42
3.2.2 Čím je dotazník tvořen.....	45
3.2.3 Vytyčené cíle dílčích položek dotazníku	49
3.3 Realizace dotazníkového šetření	51
3.4 Výsledky dotazníkového šetření.....	53
3.4.1 Základní informace o respondentech.....	53

3. 4. 2 Doplnující informace o respondentech.....	58
3.5 Závěr dotazníkového šetření.....	72
3.5.1 Základní informace o respondentech.....	72
3.5.2 Doplnující informace o respondentech.....	73
3.5.3 Komunikace ve školním prostředí respondentů	74
Závěr	78
Seznam použité literatury	81
Přílohy	88

Úvod

Výchova a vzdělávání osob se sluchovým postižením se vyvíjí, tak jako lidstvo samo. Je ovlivňováno dobou, názory, stupněm vývoje teoretického poznání a v neposlední řadě také lidmi, kteří v daném oboru pracují (Potměšil, Hronová, 2001). Vzpomeňme například na doby starověkého Řecka, kdy byly osoby se zdravotním postižením usmrcovány. Vzpomeňme na tehdejší revoluční výrok renesančního učenice, známého pod jménem Rudolph Agricola, který svým výrokem zbořil mnohaletý mýtus, který tvrdil, že k myšlení je třeba slyšet slova. Vzpomeňme na Pedro Ponce de Leona, označovaného jako prvního učitele neslyšících (Hrubý, 1997).

Z toho je patrné, že výchova a vzdělávání osob se sluchovým postižením se vyvíjí společně s chodem společnosti a názory, jakým způsobem se tak má činit, taktéž. V současné době máme mnoho filosofii či systémů učební komunikace, kterými lze vzdělávat. Zmíňme zde alespoň orální metodu, bilingvální metodu či systém totální komunikace. Naše práce se zabývá možnými prostředky tohoto vzdělávání, konkrétně českým znakovým jazykem, znakovanou češtinou a následně jejich využitím na vybraných školách pro sluchově postižené.

Historie českého znakového jazyka má velice hluboké kořeny a jeho rozvoj je spjat s místy, kde se frekventovaně setkávaly osoby se sluchovým postižením. Což bylo především při školách pro sluchově postižené a to i přes to, že zde bylo jeho užívání zpravidla striktně zakázáno. První zákon, který umožňoval jeho využití přímo ve vzdělávacím procesu, byl Školský zákon z roku 1984¹ (Krahulcová, 2002). Nepojímal jej však jako jazyk přirozený a svébytný, tak jako je pojmán dnes. Toto pojetí přichází až se zákonem č. 155/1998 Sb. ze dne 11. června 1998, který byl pro Českou republiku a české Neslyšící velice klíčový.

Historie znakované češtiny je spjata s potřebou slyšící populace dorozumět se s populací neslyšící. Byla uměle vytvořena jako jakýsi kompromis mezi oběma komunikačními stranami. Kompromis proto, že pro slyšící populaci kopírovala slovosled českého jazyka a tím pro ni byla přijatelnější, pochopitelnější. Pro neslyšící populaci proto, že využívala znakové zásoby samotného českého znakového jazyka.

¹ Neboli Zákon č. 29/1984 Sb. Federálního shromáždění o soustavě základních a středních škol

Soustavně je zde znakovaná čeština rozvíjena od počátku 80. let minulého století (Řeháková, 1990).

Věra Strnadová uvádí (1998b), že cíleným pokrokem ve vzdělávání osob se sluchovým postižením je zavádění českého znakového jazyka a naopak odstraňování znakované češtiny. Pokusíme se tedy o osvětlení současné situace využívání obou komunikačních modů a to pomocí třech následujících kapitol.

První kapitola se věnuje současnému zákonodárství, které se přímo dotýká možné komunikace osob se sluchovým postižením. Konkrétně je zde popisován zákon č. 155/1998 Sb., původním názvem Zákon o znakové řeči a následně je prostor věnován také zákonu č. 384/2008 Sb., který předešlý zákon zcela zásadně novelizoval.

Kapitola druhá definuje a popisuje možné způsoby komunikace osob se sluchovým postižením, které jsou vymezeny výše zmiňovanými zákony. Předmětem druhé kapitoly je tak prstová abeceda, český znakový jazyk, znakovaná čeština, vizualizace mluvené češtiny, s tím související odezírání a konečně písemný záznam mluvené češtiny. Největší důraz je vzhledem k tématu práce kladen právě na český znakový jazyk, znakovanou češtinu a na vystižení jejich vzájemných odlišností a to například z pohledu jazykovědy či z pohledu klientely, která jej převážně užívá.

Třetí kapitola popisuje dotazníkové šetření, které bylo realizováno na 2. stupni třech základních škol pro sluchově postižené v České republice. Cílem šetření bylo zmapování současného stavu využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny, popřípadě jiných komunikačních modů, vyskytujících se v těchto školních prostředích. Daný komunikační modus jsme sledovaly ve třech komunikačních rovinách: komunikace žáka vůči učitelům, komunikace mezi žáky navzájem a naopak komunikace iniciovaná učiteli směrem k žákům. Kapitola vymezuje cíle dotazníkového šetření a námi předpokládané výsledky. Věnuje se taktéž dotazníku, který byl za tímto účelem sestaven a jeho dílčím položkám. Samotný závěr dotazníkového šetření se pokouší o stručnou prezentaci veškerých zjištěných údajů a jejich případný komentář.

1 Komunikace osob se sluchovým postižením

Tato kapitola je věnována současné legislativě, která se přímo vztahuje ke komunikaci osob se sluchovým postižením². Vymezuje ty komunikační módy, které jsou zákonem podloženy a které zákon označuje jako plnohodnotné dorozumívací prostředky.

V první části je uveden Zákon o znakové řeči z roku 1998, který se potýká především s českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou. Druhá část je věnována horké legislativní novince, tedy zákonu č. 384/2008 Sb., který osobám se sluchovým postižením přináší „nové“ komunikační možnosti a část třetí se snaží vystihnout změny a inovace, které s tímto zákonem nastaly.

1.1 Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči

Zákon č. 155/1998 Sb., původním názvem Zákon o znakové řeči ze dne 11.června 1998, se stal první „vlastovkou“ na českém legislativním poli, které se dotýkalo komunikace osob se sluchovým postižením. Jednalo se o první český zákon, který definoval český znakový jazyk jako jazyk přirozený. Vymezoval taktéž znakovanou češtinu, která byla s českým znakovým jazykem souhrnně zastřešena pojmem znaková řeč (Potměšil, 2003).

Český znakový jazyk (dále jen ČZJ) byl zákonem pojmán jako plnohodnotný komunikační systém, který má základní atributy přirozeného jazyka (např. svébytnost, znakovost, systémovost) a který je tvořen svými specifickými prostředky (např. tvary a postavení rukou, mimika, pozice hlavy). Oproti tomu znakovaná čeština (dále jen ZČ) byla zákonem vymezována jako uměle vytvořený systém, který má sloužit především k usnadnění komunikace mezi slyšící a neslyšící populací. Oba tyto komunikační módy,

² V této práci se vyskytují pojmy, které jsou zde užívány a to i přesto, že zde nejsou vysvětlovány (jako je v tomto případě pojem sluchové postižení). Zcela záměrně je jejich význam vysvětlován až v příloze ve Slovníčku používaných pojmů. To proto, že toto umístění, alespoň dle našeho názoru, nenarušuje hlavní obsah sdělení a naopak podporuje celistvost práce.

tedy jak český znakový jazyk, tak znakovaná čeština, byly zákonem charakterizovány jako dorozumívací prostředky neslyšících osob³.

Zákon zmiňoval také prstovou abecedu, která zde byla vymezována jako integrální součást ČZJ a ZČ. Využívána zde byla např. k odhláskování cizích slov, odborných termínů či slov, která nemají ustálený znak.

Zákon osobám se sluchovým postižením umožňoval využití znakové řeči jako způsobu své komunikace a dále jako možný nástroj či prostředek vzdělávání. Taktéž vymezoval právo těchto osob využívat služeb tlumočnicka znakové řeči, např. v případech návštěvy lékaře, úřadů či soudů.

1.2 Zákon č. 384/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony

Dne 23. září 2008 se parlament České republiky usnesl na novele výše zmiňovaného zákona a změnil tak původní název zákona na Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Změny se ovšem netýkaly pouze názvu.

Zákon č. 384/2008 Sb. vymezuje používání a svobodnou volbu komunikačních systémů nejen pro osoby neslyšící, ale taktéž pro osoby hluchoslepé. Za osoby neslyšící jsou dle tohoto zákona považovány osoby neslyšící od narození, osoby ohluchlé prelingválně i postlingválně, osoby s úplnou či praktickou hluchotou, osoby těžce nedoslýchavé či osoby, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem. Za osoby hluchoslepé se považují osoby s duálním, souběžným postižením sluchu a zraku, u nichž rozsah a charakter postižení neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči či plnohodnotnou komunikaci mluvenou řečí.

Zákon č. 384/2008 Sb. vymezuje celkově 10 druhů komunikačních systémů jak pro neslyšící, tak pro hluchoslepé osoby. Jedná se o český znakový jazyk a komunikační

³Za neslyšící se pro účely tohoto zákona rozumí osoby neslyšící prelingválně, osoby neslyšící postlingválně a osoby nedoslýchavé, které si samy zvolily znakovou řeč jako primární formu své komunikace a osoby s rozsahem a charakterem takové sluchové vady, jenž neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči.

systemy vycházející z českého jazyka, jimiž jsou: znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené češtiny, Lormova abeceda, daktylografika (neboli vpisování velkých písmen do dlaně), Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma.

Zákon č. 384/2008 Sb. tak osobám se sluchovým postižením přislubuje a umožňuje svobodnou volbu z výše uvedených komunikačních systémů, zaručuje možné vzdělávání ve zvoleném způsobu komunikace a taktéž uplatnění práva na tlumočnicka ve zvoleném komunikačním systému.

Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění zákona č. 384/2008 Sb. (původním názvem zákon o znakové řeči) je uveden v příloze.

1.3 Co je tedy v zákoně nového?

Zákon č. 384/2008 Sb. se zasloužil o mnoho změn. Ty jsme se pokusily shrnout do následujících bodů:

- *Zahrnutí hluchoslepých osob*, které byly doposud v Zákoně o znakové řeči opomíjeny. Zákon vymezuje práva a možnosti komunikace nejen u osob se sluchovým postižením, ale taktéž u osob s duálním sensorickým postižením, tedy u osob hluchoslepých.
- *Nabídnutí širšího spektra možných druhů komunikace*. Zákon o znakové řeči nabízel možnost komunikovat pouze pomocí znakové řeči: tedy pomocí českého znakového jazyka a znakované češtiny. Novela přináší o mnoho více možností, tedy nejen ČZJ a ZČ, ale nabízí také prstovou abecedu, vizualizaci mluvené češtiny, písemný záznam mluvené češtiny, Lormovu abecedu, daktylografiku, Braillovo písmo, taktilní odezírání či Tadomu. Osoby se sluchovým postižením či osoby hluchoslepe si tak mohou vybírat dle svých vlastních preferencí i dle dané komunikační situace. Např. klient běžně užívající znakovanou češtinu si v dané situaci, např. při soudním sporu, zvolí jako možnou formu komunikace raději písemný záznam mluvené češtiny, který mu umožní přesněji vnímat slovo od slova a eliminuje tak výskyt možných nepřesností v tlumočení.

- *Ustoupení od pojmu znaková řeč, který byl jak z lingvistického, tak praktického hlediska nepřesný. Z lingvistického hlediska je patrný rozdíl již v odlišnosti významů slov: jazyk a řeč. Řeč je termín, který je zpravidla používán ve smyslu techniky vyjadřování jazyka pomocí promluvy ve slovech (Potměšil, 2003). Jedná se o formu sdělování a dorozumívání, která je založena jak na verbálních, tak neverbálních prostředcích komunikace. Řeč je vztahována pouze k použití a k realizaci určitého jazykového systému, je pouze jeho dílčí částí (Dvořák, 2007). Oproti tomu jazyk, jakožto širší pojem, je pojímán jako soustava dorozumívacích prostředků znakové povahy, která zprostředkovává dorozumívání osob (Dvořák, 2007). Jazyk je definován jako „...kognitivní a komunikační kód, který využívá určité symboly k označování, vyjadřování a sdělování informací“ (Vágnerová, 2008, s. 230). Jedná se o systém znaků, jednotek a pravidel přirozeného jazyka, které slouží příslušníkům určitého jazykového společenství k vzájemnému předávání či sdělování informací (Okrouhliková, 27.3.2008).*

Termín znaková řeč tedy nebyl schopen plně pojmut, obsáhnout a vystihnout vše, co se pod tímto pojmem skrývalo. Byl příliš úzký. Z hlediska praxe byl tento termín paradoxně příliš široký, přestože obsahoval jen dvě položky. Výjimkou tak nebyla situace, kdy byl např. v rámci soudního sporu objednan tlumočnick znakové řeči, který tlumočil český znakový jazyk, ačkoli klient běžně užíval znakovou češtinu a naopak. Mohlo tak snadno docházet k mýlkám a zbytečným peripetiím.

Z výčtu komunikačních systémů, které zákon č. 384/2008 Sb. nabízí, jsme se pokusily vybrat ty možnosti, které se týkají především osob se sluchovým postižením. Jedná se o: český znakový jazyk, znakovou češtinu, prstovou abecedu, vizualizaci mluvené češtiny a písemný záznam mluvené češtiny.

Zbývajících 5 komunikačních systémů, které zákon č. 384/2008 Sb. uvádí, se vztahují především k osobám hluchoslepým a proto se jimi nadále nebudeme zabírat. Naši pozornost zaměříme na předešlou pětici, kde největší důraz a zřetel bude vzhledem k tématu práce kladen na český znakový jazyk, znakovou češtinu a na vymezení jejich vzájemných odlišností.

2 Zákonem podložené komunikační mody vztahující se k osobám se sluchovým postižením

Jak jsme již v předešlých řádcích zmiňovaly, v této kapitole se budeme zabírat vymezením a popisem pěti klíčových forem komunikace osob se sluchovým postižením, které jsou dány novelou zákona č. 155/1998 Sb., tedy zákonem č. 384/2008 Sb. Jedná se: o český znakový jazyk, znakovanou češtinu, prstovou abecedu, vizualizaci mluvené češtiny a písemný záznam mluvené češtiny.

Kapitola je pro větší přehlednost rozdělena do dvou tématických celků, do dvou podkapitol. Její členění je přímo závislé na tom, zda dané způsoby komunikace vycházejí z českého jazyka či nikoli. Tedy dělení, které se synchronně vyskytuje i v zákoně č. 384/2008 Sb.

2.1 Způsoby komunikace vycházející z českého jazyka

Do této podkapitoly spadá prstová abeceda, která svým vyjádřením doslovně převádí psanou řeč (Kolektiv autorů z NSDSK, 1991). Další komunikační „možností“ je vizualizace mluvené češtiny, kterou zákon č. 384/2008 Sb. definuje jako zřetelnou artikulaci jednotlivých českých slov. Písemný záznam mluvené češtiny, jak již napovídá sám název, je doslovný přepis mluvené řeči v reálném čase (Novák, 11.6.2008 [online]). Posledním způsobem komunikace, který spadá do této „kategorie“ je znakovaná čeština. Těmto komunikačním systémům jsou věnovány následující podkapitoly.

2.1.1 Prstová abeceda

Prstová abeceda, neboli daktylní abeceda (daktylotika), je „slovní vizuálně-motorická komunikační forma, při které se užívá různých poloh a postavení prstů k vyjádření písmen“ (Krahulcová, 2002, s. 217). Dle zákona č. 384/2008 Sb. je charakterizována jako formalizované a ustálené postavení prstů a dlaně jedné ruky či prstů a dlaní obou rukou, které slouží k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy. Jedná se tedy o hláskování slov pomocí tvarů ruky či rukou, které reprezentují jednotlivá písmena české abecedy. Představuje způsob, který doslova převádí psanou

řeč (Kolektiv autorů z NSDSK, 1991). Nejedná se o jazyk, ale o uměle vytvořený posunkový kód (Hrubý, 1997).

Česká prstová abeceda má dvě základní formy: jednoruční a obouruční (Janotová, Řeháková, 1990). Neboli podoba jednoruční prstové abecedy prezentuje „obrazy“ grafémů jednou rukou a obouruční prstová abeceda využívá obou rukou (Macurová, Nováková, 2008). Jednoruční prstová abeceda bývá označována jako rychlejší a méně zřetelná pro širší okolí. Obouruční prstová abeceda bývá označována jako srozumitelnější, protože napodobuje písmena latinky, které jsou velice dobře známé i ve slyšící populaci (Strnadová, 1998a). Obě formy české prstové abecedy, propůjčené z publikace V. Strnadové (1998a) jsou uvedeny v příloze.

Obvykle je uváděno, že nejčteněji je v české surdopedické praxi užívána obouruční prstová abeceda (Fikejs, 25.10.2005 [online])⁴. Existuje také mezinárodní forma prstové abecedy, jímž se stal americký daktylní systém, který v roce 1963 přijala Světová federace neslyšících (Krahulcová, 2002).

Využívání tohoto systému má své zásady, které uvádí Kolektiv autorů z NSDSK (1991) a M. Potměšil (1992). Snahou těchto zásad je, aby výpovědní hodnota sdělení byla co možná nejvyšší. Jedná se o:

- loket ruky ukazující znak směřuje dolů, nikoli stranou
- sekvence a tempo jednotlivých znaků prstové abecedy musí být přijatelné pro oba komunikační partnery
- ruka ukazující znak by měla být klidná a uvolněná: neklidné pohyby působí rušivě a ztěžují tak komunikaci
- ruka ukazující znak by měla být mimo obličejovou část, především mimo ústa (aby bylo umožněno odezírání, pokud simultánně probíhá artikulace hlásek) a měla by být zhruba ve výšce ramen

Vybudování komunikace čistě jen pomocí prstové abecedy je však velice náročné. Ačkoli je snadno naučitelná a produkovatelná, problém způsobuje především její pomalost: prstová abeceda je v podstatě „hláskování“ (Hrubý, 1997). Tarcsiová (2002) uvádí, že pomocí prstové abecedy je možno vyjádřit zhruba 60 slov za minutu,

⁴ Ačkoli v tomto není odborná literatura vždy za jedno. Např. B. Krahulcová (2002) uvádí, že nejčteněji je naopak využívána prstová abeceda jednoruční.

což je v porovnání s řečovým tempem (100-150 slov za minutu) zhruba dvakrát pomalejší. Nelze ji tedy považovat za jediný či primární prostředek dorozumívání, jak mezi běžnou populací a osobami se sluchovým postižením, tak mezi osobami se sluchovým postižením navzájem (Potměšil, 1992).

Její klady a zápory se snaží vystihnout následující tabulka, sestavovaná dle Krauhulcové- Žatkové (1996):

Tabulka č. 1 Klady a zápory prstové abecedy (dále jen PA)

Kladné stránky PA	Záporné stránky PA
umožňuje analýzu a syntézu slova ve vizuální rovině, umožňuje pochopení struktury slova	nevzniká slovo jako celek- hláskuje se písmeno po písmenu, kde znak stírá znak předešlý- neumožňuje zpětnou oporu
snadné osvojení PA ⁵ + snadná produkce PA: na jakémkoli místě, bez speciálních prostředků	PA neumožňuje dorozumívání s běžnou populací
je rychlejší nežli písmo	pokud je kombinována s orální metodou, může zpomalovat řečové tempo

Prstovou abecedu využívají osoby prelingválně neslyšící, které užívají český znakový jazyk jako svůj komunikační kód. Prstová abeceda je jeho integrální součástí, jak již zmiňuje zákon č. 155/1998 Sb. Slouží zde především k hláskování jmen, příjmení, neznámých a cizojazyčných slov či slov pro které neexistuje či není ustálen odpovídající znak (Potměšil, 1999). Dále je užívána osobami nedoslýchavými či osobami postlingválně neslyšícími, které využívají odezírání. Mohou tak hláskovat slova, která nemohou odezřít, nebo slova, která jim při odezírání činí problémy. Vyskytuje se taktéž u osob, které komunikují pomocí znakované češtiny. Prstová abeceda je opětovně její integrální součástí (Janotová, Řeháková, 1990). V poslední řadě je využívána k vyjadřování gramatiky mluvené řeči, zvyrazňuje tak např. koncovky slov při časování a skloňování (Kolektiv autorů z NSDSK, 1991), čehož využívá např. totální komunikace.

⁵ Česká prstová abeceda obsahuje 27 znaků pro české hlásky, které jsou navíc doplněny o znaky pro háčky a čárky či jiná znaménka. Tyto „pomocné“ znaky se mohou naznačit přímo v pohybu ruky, která ukazuje písmeno (Mrzilková, Ostatková, 1993).

2.1.2 Vizualizace mluvené češtiny

Vizualizace mluvené češtiny je zákonem č. 384/2008 Sb. definována jako „...zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno či usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které jej preferují jako prostředek své komunikace“. Proto se na počátku této podkapitoly zaměříme čistě jen na odezírání a to proto, abychom mohly následně na tomto základě vystavět popis toho, co si vizualizace klade za úkol, co má usnadňovat a umožňovat.

2.1.2.1 Odezírání

Odezírání je dle Strnadové (2008) metoda vnímání a porozumění obsahu mluvené řeči zrakem, kdy odezírající člověk sleduje zároveň pohyby úst, mimiku, gesta a další projevy hovořící osoby s cílem odhadnout obsah sdělení. Jedná se o schopnost dekódovat a rozumět výše uvedeným prvkům verbální i neverbální komunikace na základě vizuálního vjemu. Nejedná se o nadání, které bylo osobám se sluchovým postižením dáno do vínku jako jistý druh kompenzace. Vlohy k odezírání jsou vrozené, tak jako je např. hudební nadání (Hudáková, 2005). To znamená, že průměrná osoba se sluchovým postižením nemá k odezírání o nic větší či menší vlohy nežli průměrná osoba bez sluchového postižení. Strnadová (2008) uvádí, že pomocí odezírání je osoba se sluchovým postižením schopna vnímat zhruba třetinu fonemické informace řeči a proto si velkou část musí doplnit myšlenkovou činností. Hrubý (1997) navíc upozorňuje na fakt, že odezírat po delší časový úsek, nežli je 30 minut, je zcela vyčerpávající a „nadlidské“⁶. Přijímání informací prostřednictvím odezírání tak není jen informačně limitováno, ale omezeno je také časově.

Proces odezírání (dále jen O) je současně ovlivňován mnoha dílčími faktory, vnitřními i vnějšími, které na jedince působí. O jejich výčet se pokouší následující tabulka, která je sestavovaná dle více autorů (Hrubý, 1997; Krahulcová, 2002; Strnadová, 2008; Strnadová, 1998a):

⁶ V této souvislosti poukazuje především na dobu trvání jedné vyučovací hodiny- tedy 45 minut. Její délku tak považuje za naprosto nevhodnou.

Tabulka č. II Faktory ovlivňující odezírání

Základní třída faktorů ovlivňující odezírání	Dílčí faktory odezírání	
Prostředí	světelné podmínky, konverzační vzdálenost, prostorové uspořádání, počet komunikačních partnerů, rušnost daného prostředí	
Podmínky ze strany mluvící osoby	aktuální fyzický a psychický stav, biologický věk, sociální	zkušenost s odezíráním respektive odezírajícím, způsob artikulace, tempo a rytmus řeči, mimika
Podmínky ze strany odezírající osoby	kontext- vliv stávajících zkušeností v mezilidském kontaktu; verbální a neverbální faktory- stupeň osvojení daného jazyka, znalost slovní zásoby a gramatiky, zkušenost s používáním jazyka, schopnost navázání zrakového kontaktu	schopnost interpretovat a vnímat neverbální projevy, schopnost vycítit vztah mluvčího ke sdělované věci, znalost daného tématu hovoru, zkušenost s odezíráním, vliv tréninku na odezírání, vrozené předpoklady, míra koncentrace a pozornosti, schopnost myšlenkových operací- především logické myšlení, stav paměťových funkcí, stav zrakového analyzátoru

Komunikace pomocí odezírání je následně ovlivňována nejen předešlým výčtem působících faktorů, ale také dvěma vzájemně propojenými složkami odezírání: složkou technickou a psychickou (Krahulcová, 2002). Technická složka odezírání vychází z viditelnosti jednotlivých hlásek, která je u každé hlásky zastoupena v různé míře. Češtinu tvoří něco přes 30 hlásek, ovšem při pohledu na mluvčího člověka jsme schopni rozlišit jen jedenáct tvarů úst, tzv. mluvních obrazů⁷. Pět mluvních obrazů patří samohláskám, jak dlouhým, tak krátkým, protože jejich mluvní obraz je shodný. Tedy krátké „a“ vypadá shodně s dlouhým „a“ a naopak. Zbylých 6 mluvních obrazů patří souhláskám, tedy spíše skupinám souhlásek, které sice poskytují zrakovou oporu, ale zároveň neposkytují diferenciaci mezi jednotlivými zástupci skupin (Hudáková, 2005). Jedná se o tyto skupiny souhlásek:

⁷ Za mluvní obrazy jsou pojímány ucelené soubory pohybů, které jsou charakteristické pro jednotlivé hlásky, slabiky či slova.

- [p], [b], [m],
- [v], [f],
- [t], [d], [n],
- [s], [c], [z],
- [š], [č], [ž], [ř],
- [l], [r].

Samohlásky se tak dají odezřít relativně dobře, hovoří se proto o nich jako o záchytných bodech (Pulda, 1990) či o bodech optické opory (Janotová, 1999). Význam slova však nesou souhlásky, u kterých je odezírání mnohem náročnější a kde existuje zároveň více možných variant. Navíc se vyskytují také hlásky, které při odezírání zůstávají zcela skryté. Neposkytují naprosto žádnou zřakovou oporu, žádný mluvní obraz.

Viditelnost, neboli poskytovanou zřakovou oporu jednotlivých hlásek uvádí následující tabulka sestavovaná dle více autorů (Janotová, 1999; Janotová, Svobodová, 1996; Strnadová, 1998a):

Tabulka č. III. Viditelnost jednotlivých hlásek

Poskytovaná zřaková opora	Jednotlivé hlásky (seskupené dle poskytovaných mluvních obrazů)	Procentuální zastoupení v mluvené češtině
velmi dobrá zřaková opora	[a] [e] [i] [o] [u]	54,6% ⁸
dobrá zřaková opora	[v] [f]	
	[p] [b] [m]	

⁸ Vysoké procento hlásek poskytující velmi dobrou zřakovou oporu je díky četnému výskytu samohlásek v mluvené češtině. Ovšem jak bylo výše zmiňováno, samohlásky nejsou nosičem významu slov.

Tabulka č. III. Viditelnost jednotlivých hlásek - pokračování

Poskytovaná zrková opora	Jednotlivé hlásky (seskupené dle poskytovaných mluvních obrazů)	Procentuální zastoupení v mluvené češtině
díličí zrková opora	[t] [d] [n]	32,3%
	[c] [s] [z]	
	[č] [š] [ř] [ž]	
	[l] [r]	
žádná zrková opora	[j] [k] [g] [h] [ch] [tʰ] [dʰ] [ň]	13,1%

Jen pro ilustraci uvedeme příklad odezíraného slova „hroch“. Odezírající osoba z tohoto slova odezře [? - r / l - O - ?], tedy jen jednu jedinou hlásku (v tomto případě [o]) dokáže dekódovat s jistotou. Výpovědní hodnota je tedy velice nízká.

Výstižný přírámek uvádí Hudáková (2005), která odezírající osoby popisuje jako detektivy v časové tísní. Detektivy z důvodu nízkého počtu informací, které jsou dané osobě k dispozici. Časová tíseň vychází z rychlého tempa, kterým tyto informace přicházejí a odcházejí.

Technická složka odezírání je také ovlivňována tzv. koartikulačními faktory⁹. Jedná se o změny mluvních obrazů, které jsou způsobené vlivem hláskového okolí. Neboli optické mluvní obrazy hlásky se mohou měnit v závislosti na hláskovém okolí (Krauhlová, 2002). Proces odezírání ztěžuje také fakt, že doprovodné rysy řeči, konkrétně intonace, síla či barva hlasu, zůstávají pro odezírající osobu naprosto „neviditelné“ (Hrubý, 1997; Hudáková, 2005).

Mezery, nedostatky a neúplnost mluvních obrazů je potřeba doplňovat tak, aby mohl vzniknout smysluplný celek (Krauhlová, 1996). Zde nastupuje psychická složka odezírání. Odezírající osoba tak nevnímá jen mluvní obrazy, ale vnímá celý komunikační prostor a na základě vlastních zkušeností se snaží domýšlet a doplňovat sdělované informace.

⁹ Koartikulace je dle Dvořáka (2007) vyslovování hlásek v pozici vedle sebe, čímž dochází k jejich vzájemné přeměně, úpravě, k jejich vzájemnému ovlivňování.

Odezírání využívají osoby nedoslýchavé či osoby s kochleárním implantátem, které mohou odezřené informace kombinovat také se sluchovým vjemem. Tedy, chybějící sluchové vjemy jsou doplněné zrakovými vjemy (i když ne vždy úplnými) a jejich kombinace poskytuje celkem dobrou šanci porozumět mluvené řeči (Strnadová, 2008). Odezírání je dále využíváno osobami postlingválně neslyšícími, které jej využívají především díky dobré znalosti odezíraného jazyka. Dozajista v nejmenší míře je využíváno osobami prelingválně neslyšícími, které jako způsob komunikace preferují český znakový jazyk. Zde odezírání zpravidla nefunguje jako plnohodnotná forma komunikace (Hudáková, 2005). Objevuje se zde jazyková bariéra, která spočívá v nedostatečné, ztížené možnosti poznat odezíraný jazyk¹⁰. Přesto i osoby prelingválně neslyšící odezírání mohou využít, např. u znaků, které mají více významů (např. jako v českém jazyce slovo „zámek“). tyto znaky se zpravidla rozlišují kontextem a také tzv. orálním komponentem¹¹ (Strnadová, 2008). Vždy však platí, že odezírání využívají osoby s dobrou znalostí mluveného jazyka, bez ohledu na stupeň či míru sluchového postižení (Strnadová, 1998a).

2.1.2.2 Co je cílem vizualizace mluvené češtiny?

Jak bylo již výše popsáno, vizualizace mluvené češtiny je zřetelná artikulace slov tak, aby bylo umožněno či usnadněno odezírání. Tím pádem je vizualizace mluvené češtiny zajišťována nejen zřetelnou artikulací, ale veškerými dílčími faktory, které na samotnou artikulaci mají vliv. O výčet faktorů, které usnadňují odezírání a zvyšují tak možnost porozumění, se pokouší následující tabulka, která je sestavovaná dle více autorů (Kolektiv autorů z NSDSK, 1991; Hrubý, 1997; Hudáková, 2005; Janotová, 1999; Pulda, 1994; Strnadová, 2008):

¹⁰ Osobám prelingválně neslyšícím nestačí pouze pozorování „mluvících“ lidí, ale potřebují mít vlastní zkušenost s odezíraným jazykem: potřebují znát jeho slova, protože odezírat se dají právě a jen známá slova.

¹¹ Více viz kapitola 2. 3 Český znakový jazyk versus znakovaná čeština

Tabulka č. IV Faktory pozitivně ovlivňující odezírání

Faktory pozitivně ovlivňující odezírání	Jejich specifika
Přiměřené a přirozené tempo a rytmus řeči	<ul style="list-style-type: none"> → doporučuje se volné, přirozené tempo řeči, které bude výraznější a mírně pomalejší nežli běžné mluvní tempo¹² → rytmus řeči by měl odpovídat běžnému hovoru, vhodné je doplnit jej o přirozená gesta → vhodné je členění komplikovaných vět po 3 až 5 slovech- nedochází tak k přetěžování paměti odezírající osoby → vhodné je vytvářet delší pauzy mezi větami (doporučuje pauza 1 až 2 sekundy), vhodná je i krátká pauza tam, kde se dělají tečky, čárky či kde bývají spojky
Zřetelná artikulace	<ul style="list-style-type: none"> → pečlivá, ne však přehnaná artikulace- u žen se dá k jemnému zvýraznění rtů použít např. rtěnka → při mluvení zásadně nežvýkáme, nedáváme ruce či předměty do blízkosti úst
Vhodné světelné podmínky	<ul style="list-style-type: none"> → tvář mluvčího musí být osvětlena a natočena směrem k odezírající osobě
Vhodná vzdálenost a pozice	<ul style="list-style-type: none"> → necháme na odezírající osobě, jakou vzdálenost při odezírání preferuje (jako přiměřená vzdálenost se uvádí 0,5- 4 metry) → hlava mluvčího i odezírajícího by měla být zhruba ve stejné výšce
Navázání očního kontaktu	<ul style="list-style-type: none"> → důležité je navázat a udržovat oční kontakt po celou dobu konverzace mezi oběma komunikačními partnery
Upozornění na začátek konverzace	<ul style="list-style-type: none"> → pokud začneme mluvit, je potřeba odezírající osobu upozornit a počkat, až zaostří zrak na naši tvář
Upozornění na téma konverzace	<ul style="list-style-type: none"> → předem odezírající osobu informujeme o tématu hovoru → téma hovorů neměníme náhle, ale vždy na něj upozorníme

¹² Často se vyskytují dva extrémy- příliš pomalé (slabikované až skandované) či naopak příliš rychlé tempo řeči.

Tabulka č. IV Faktory pozitivně ovlivňující odezírání- pokračování

Faktory pozitivně ovlivňující odezírání	Jejich specifika
Krátký mluvní projev	→ mluvní projev by neměl být dlouhý (příliš velká námaha pro odezírající osobu) a měl by být často střídán oběmi komunikačními stranami
Dostatečný prostor pro odpovědi	→ necháváme odezírající osobu často reagovat na naši výpověď, poznáme tak míru porozumění a eliminujeme možné nepřesnosti v následující konverzaci
Vhodné strategie při nedostatečném porozumění výpovědi	→ chybně odezřená slova neopakujeme vícekrát, ale raději vymyslíme slova synonymní či zopakujeme celou větu v několika různých obměnách

2.1.3 Písemný záznam mluvené češtiny

Dalším z možných komunikačních systémů, který vychází z českého jazyka je dle zákona č. 384/2008 Sb. písemný záznam mluvené řeči, tedy převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase. Ing. Martin Novák (11.6.2008 [online]), předseda pražské organizace České unie neslyšících, jej definuje jako simultánní přepis mluvené češtiny, tedy doslovný přepis z náslechu v reálném čase, který se užívá např. na konferencích, přednáškách, ve třídách či při soudních přelíčeních a který je určen pro všechny osoby se sluchovým postižením.

Přepisovaný text je zobrazován trojím způsobem, dle počtu klientů, kteří tento komunikační systém užívají (Novák, 11.6.2008 [online]):

Tabulka č. V Způsoby zobrazování přepisovaného textu

Způsob zobrazování	Počet klientů
na běžném monitoru	určeno pro jednu osobu
na větší obrazovce	určeno pro menší skupinu
promítání na velkou plochu	určeno pro větší skupinu osob: využívá se např. na konferencích, přednáškách apod.

Příčemž text může být zobrazován přímo na místě konání nebo může být přenášen na dálku, např. pomocí internetu či satelitu.

Jak už bývá zvykem, terminologie tohoto komunikačního systému skýtá více možností. Zákon č. 384/2008 Sb. užívá termínu písemný záznam mluvené češtiny. Hovořilo se však také o termínech jako textové nebo psané tlumočení. Svízelné však bylo slovo tlumočení, které je v tomto případě zcela nevhodné, protože tlumočení představuje překlad z jednoho jazyka do druhého, tedy např. z jazyka anglického do českého či z jazyka českého do jazyka českého znakového. Objevil se také termín VPS, neboli velkoplošné přepisování slov. Tento termín však zahrnoval jen jeden z možných způsobů zobrazování přepisovaného textu, konkrétně projekci na promítací plátno a tím by nebyl plně zastřešující (Novák, 11.6.2008 [online]). V neposlední řadě je zde termín simultánní přepis mluvené češtiny (dále jen SPMČ, přepis či simultánní přepis), který se nám jeví jako zcela nejvýstižnější a to především díky slovu simultánní, tedy současně probíhající. Proto jej v následujícím textu budeme využívat.

Tak jako každý z komunikačních modů, má své slunné i stinné stránky. O jejich výčet se pokouší následující tabulka, sestavovaná dle Televizního klubu neslyšících, dílu vysílaného 15.12.2008 [online] a dále dle prezentace Ing. M. Nováka (11.6.2008 [online]):

Tabulka č. VI Klady a zápory simultánního přepisu mluvené češtiny

Kladné stránky SPMČ	Záporné stránky SPMČ
nabízí možnost zpřístupnění mluveného projevu osobám se sluchovým postižením, které neovládají ČZJ, ZČ či odezírání	nutné technické vybavení a jeho přesun na dané místo
přesným SPMČ se eliminují možné nepřesnosti tlumočení jiných komunikačních systémů	optimální rychlost psaní by měla být minimálně 200 slov za minutu

Tabulka č. VI Klady a zápory simultánního přepisu mluvené češtiny- pokračování

Kladné stránky SPMČ	Záporné stránky SPMČ
umožňuje rozšiřování slovní zásoby mluveného jazyka	přetrvávající využívání běžných klávesnic, oproti tzv. rychloklávesnicím- SPMČ je tak zpomalován či značně ztížen ¹³
umožňuje rozšiřování znakové zásoby ČZJ i ZČ, pokud jsou pro uživatele zajištěny obě formy komunikace simultánně (tedy zároveň SPMČ a ČZJ či ZČ)	

Průkopníkem v oblasti simultánních přepisů je Centrum sociálních služeb oblastní organizace České unie neslyšících Praha, u kterých se přepisy objevily již na konci roku 2006, jak uvádí J. Winter ve svém článku z 1. října 2008 [online].

Centrum využívalo simultánních přepisů na svých přednáškách pro klientelu postlingválně neslyšící a právě od ní sklidily tak veliký ohlas, že se postupně začaly vytvářet první pravidla a stanovy, které si kladly za úkol co nejvíce zlepšit kvalitu této formy komunikace. K tomu slouží také projekt pražské oblastní organizace České unie neslyšících, nazvaný příznačně Simultánní přepis mluvené češtiny, který byl zahájen v září roku 2008 a bude ukončen v září roku 2009. Jeho cílem je vytvořit pro osoby se sluchovým postižením takové podmínky, které by eliminovaly či odstraňovaly komunikační a informační bariéry (Winter, 27.10.2008 [online]).

Jen pro zajímavost, mediálně sledovaný byl simultánní přepis mluvené řeči u Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 13. 1. 2009. Výsledkem byla reportáž České televize, která měla jako vytyčený cíl vysledovat, zda je vůbec možné pořizovat psaný záznam mluveného projevu během soudního řízení a plynule jej zobrazovat na monitoru. David Kolaja, autor článku „Problémy neslyšících na českých soudech -

¹³ Ve světě se k rychlopsaní využívají speciálně vytvořené technologie. Např. v Anglii se využívají dva typy klávesnic- systém Palantype a systém stenografický. Systém Palantype a jeho rychloklávesnice obsahuje 29 kláves, které jsou uspořádány ve třech řadách a jsou seřazeny podle způsobu nejčastějších fonetických slabik v angličtině. Zapisovatel tak slova rozděljuje do fonetických slabik a také je tak zapisuje, což představuje velikou úsporu času, oproti psaní slov po jednotlivých dílčích písmenech. Další systémy rychlopsaní jsou např. Klasický stenografický systém, systém Velotype či systém CART.

testuje se unikátní projekt, který jim má pomoci“ (15.1.2009 [online]), kterým se snažil zachytit tuto událost, shrnuje několik následujících postřehů:

- ani trénovaný profesionální přepisovatel nestihl zaznamenat a přepsat úplně všechny projevy- což může být zvláště v soudním prostředí problém
- dané soudní jednání trvalo téměř 3 hodiny, což byl pro jednoho přepisovatele téměř nadlidský úkol- bylo by tedy potřeba alespoň dvou přepisovatelů, aby mohlo dojít k jejich vzájemnému vystřídání
- přepisovatel i uživatel přepisu by měli mít každý svůj monitor, což v některých případech není prostorově možné
- ideální by bylo vše si v dané místnosti, kde k přepisu dochází, vyzkoušet a připravit
- i přes různé problémy, ke kterým v průběhu přepisování docházelo, byla klientka schopná jednání sledovat relativně dobře- nedocházelo k nepřesnostem, písemný záznam poskytoval přesnou výpovědní hodnotu

Dle výše uvedeného zúčastněného pozorování, by se tedy dalo shrnout, že tento komunikační systém přináší pro jeho uživatele nový obzor komunikačních možností a to především díky jasnému informačnímu sdělení, které umožňuje.

Zároveň je však patrné, jak je simultánní přepis mluvené češtiny „technicky“ náročný. Pod slovem technicky se neskrývá jen potřebné technické zázemí, ale např. také nutné prostorové uspořádání, dovednosti či výdrž samotného překladatele.

2.1.4 Znakovaná čeština

Znakovaná čeština, dle organizace Pevnost-České centrum znakového jazyka, o.s., označovaná jako „viditelná“ čeština (dostupné z:<http://www.pevnost.com/terminologie.html>), je systémem umělým, který dle zákona č. 384/2008 Sb. vychází z jazyka českého. Hrubý (1997) jej označuje jako pomůcku vytvořenou slyšícími lidmi, fungující především jako usnadnění komunikace a porozumění mezi slyšící a neslyšící populací. Definice jsou však velmi různorodé a obtížně vymežitelné, což je dáno i tím, že sám systém není přesně ukotven a ustálen (Okrouhlíková, 2008).

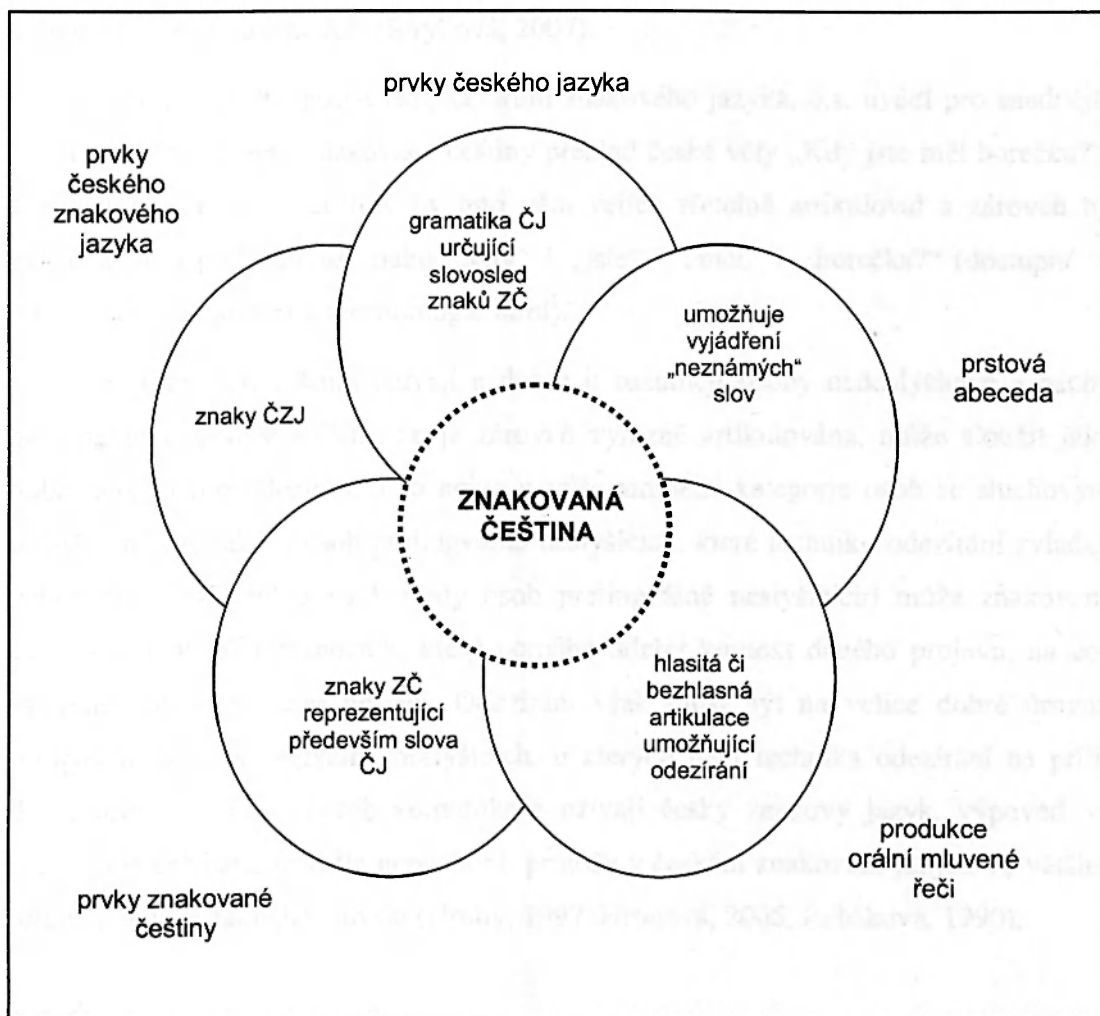
H. Bornstein a K. L. Saulnier (1995) uvádí, že znakovaný jazyk¹⁴ má dvě základní funkce. První funkcí je zprostředkování přesného modelu daného mluveného jazyka a druhou funkcí je umožnění komunikace mezi lidmi navzájem.

Znakovaná čeština je vystavěna na pěti dílčích pilířích, které jsou tvořeny prvky českého jazyka (dále jen ČJ), prvky českého znakového jazyka (dále jen ČZJ), prstovou abecedou, zároveň také bezhlasnou či hlasitou artikulací a konečně prvky, které jsou typické jen pro znakovanou češtinu (dále jen ZČ)- konkrétně se jedná o znaky, kterých využívá jen ZČ. Neboli, znakovaná čeština si propůjčuje a využívá gramatické prostředky jazyka českého- např. slovosledu či syntaxe. Každé slovo mluveného projevu je (nebo by mělo být) překládáno do znaku. Platí tedy co slovo, to znak a to v naprosto shodném pořadí¹⁵ (Kotvová, Komorná, 2008). Z českého znakového jazyka si propůjčuje znakovou zásobu a pomocí prstové abecedy vyjádří slova, pro které nenalezne odpovídající znak (např. jméno komunikačního partnera či slovo cizojazyčné) (Řeháková, 1990). Zároveň užívá znaky své, nově vytvořené, které slouží speciálně pro reprezentaci slov českého jazyka (Hronová, 2005). Jedná se zpravidla o znaky pro slova, která v českém jazyce vyjadřují vztahy mezi dílčími slovy ve větě či mezi jednotlivými větami, což v českém jazyce představují především předložky a spojky. Přičemž platí, že dílčí znaky, ať znaky z ČZJ, tak znaky ZČ se podouvají přímo pod jednotlivá slova výpovědi českého mluveného jazyka. To vše doplňuje současná artikulace jednotlivých slov (Hrubý, 1997). Vzájemné propojení se pokouší znázornit následující diagram sestavovaný dle výše vyzískaných informací:

¹⁴ Znakovaným jazykem je v tomto případě myšlena znakovaná angličtina. Následující zmiňované vlastnosti se však dle našeho názoru dají převést i na znakovanou češtinu.

¹⁵ Znakosled znakované češtiny je tedy zcela shodný se slovosledem mluvené češtiny.

Diagram č. 1 Složky znakované češtiny



Z hlediska způsobu produkce informací, můžeme ve znakované češtině rozlišit dvě základní složky (Kotvová, Komorná, 2008):

- manuální složka komunikace: týká se artikulace jednotlivých znaků- jejich tvarů, poloh nebo pozic ruky či rukou (jak u znaků ČZJ, ZČ i prstové abecedy)
- nemanuální složka komunikace: týká se zvýrazněné artikulace, mimiky, postavení a pohybů horní části trupu

Znakovaná čeština tak představuje velice náročný, vícesložkový komunikační kód, ve které musí příjemce užívat zrakovou percepci současně ve dvou rovinách. První rovinou jsou rty komunikačního partnera, tedy odezírání a druhou rovinou jsou ruce

komunikačního partnera, tedy znakování. Situace je dále ztížena užíváním jazykové struktury české mluvené řeči (Stryková, 2007).

Organizace Pevnost-České centrum znakového jazyka, o.s. uvádí pro snadnější představu a pochopení znakované češtiny překlad české věty „Kdy jste měl horečku?“. Tlumočník znakované češtiny by tuto větu velice zřetelně artikuloval a zároveň by ukazoval tuto posloupnost znaků: „kdy“ + „jste“ + „měl“ + „horečka?“ (dostupné z: <http://www.pevnost.com/terminologie.html>).

Znakovanou češtinu užívají a dobře jí rozumějí osoby nedoslýchavé a osoby postlingválně neslyšící. Tím, že je zároveň výrazně artikulována, může sloužit jako dobrý základ pro odezírání a to nejen u výše zmíněné kategorie osob se sluchovým postižením, ale také u osob prelingválně neslyšících, které techniku odezírání zvládají velice dobře. U těchto osob (tedy osob prelingválně neslyšících) může znakovaná čeština sloužit jako pomocník, který pomáhá udržet kontext daného projevu, na což samotné odezírání často nestačí. Odezírání však musí být na velice dobré úrovni. Naopak u osob prelingválně neslyšících, u kterých není technika odezírání na příliš dobré úrovni a jako způsob komunikace užívají český znakový jazyk, výpověď ve znakované češtině zpravidla nepochopí, protože v českém znakovém jazyce ve většině případů nedává žádného smyslu (Hrubý, 1997, Hronová, 2005, Řeháková, 1990).

2.2 Český znakový jazyk

Český znakový jazyk, jindy označovaný jako pravý či vlastní znakový jazyk Neslyšících (Janotová, Svobodová, 1996), je zcela výjimečný a odlišný od předešlých komunikačních systémů. Zákonem č. 384/2008 Sb. je pojímán jako jazyk přirozený a plnohodnotný, který je tvořen specifickými vizuálně- pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní částí trupu. Tentýž zákon jej označuje jako základní komunikační systém těch neslyšících osob, které jej samy považují za hlavní formu komunikace. Organizace Pevnost- České centrum znakového jazyka, o. s., český znakový jazyk charakterizuje jako plnohodnotný a přirozený jazyk komunity Neslyšících v České republice, jenž má vlastní gramatiku a strukturu (dostupné z: <http://www.pevnost.com/terminologie.html>). M. Potměšil (2003) jej vymezuje jako vizuálně gestický a prostorově realizovaný jazyk, jehož výrazovými

prostředky jsou pohyb a pozice rukou či těla doprovázené výrazem obličeje. Označuje jej jako jazyk s uceleným gramatickým systémem a syntaxem, který je zcela odlišný od jazyka českého. Tedy, český znakový jazyk má zcela jiný slovosled (znakosled) i gramatiku nežli jazyk český. Např. vztahy, které jsou v českém jazyce vyjádřeny předložkami a spojkami, jsou v českém znakovém jazyce vyjadřovány umístěním v prostoru (dostupné z: <http://ruce.cz/znakovy-jazyk/obecne>). Funkčně jsou však oba tyto jazyky porovnatelné, souměřitelné, oba spadají do kategorie jazyků přirozených (Okrouhlíková, 2008).

Český znakový jazyk (dále jen ČZJ), coby jazyk přirozený a svébytný, byl zákonem uznán v roce 1998, což bylo zmiňováno již v předešlé kapitole. Přesto ve slyšící populaci doposud přetrvávají zcela mylné informace, co se za tímto jazykem vlastně skrývá. Panují tak představy či mýty, které mohou působit fascinujícím až záhadným dojmem. Ovšem z největší části přispívají k uchopení českého znakového jazyka jako neplnohodnotného a umělého komunikačního systému. Tyto mýty označují ČZJ jako pantomimu, jako dorozumívání pomocí gest či jen jako vizualizovanou formu českého jazyka (Bímová, 2002). Stigmatizují ČZJ jako primitivní formu komunikace, právě proto, že využívá vizuálně-motorických prostředků. Taktéž bývá označován jako jazyk bez gramatiky, či jako jazyk s velice málo početnou slovní zásobou (Bímová, 2005), čímž jednoznačně není.

Jako každý přirozený jazyk, je i český znakový jazyk systém jednotek, jenž má svá ustálená pravidla spojování. Od mluveného jazyka se odlišuje ve dvou zásadních skutečnostech, které jsou zpravidla slyšící populací nepochopeny. Zprvu se jedná o nevokální charakter znakových jazyků- nejsou založeny na sluchovém vjemu. Tím pádem, taktéž zadruhé, se liší způsobem své existence- jedná se o jazyky vnímané zrakem, které využívají tvary, pozice a pohyb, které jsou realizovány v určitém prostoru. Neboli, jak uvádí Klima a Bellugi s kolektivem (1979), znakové jazyky ke své produkci užívají ruce, mluvené jazyky užívají hlas, znakové jazyky přijímají informace pomocí zraku, mluvené jazyky pomocí sluchu. Řečeno jedním slovem, jedná se o jazyky vizuomotorické (Macurová, 2001). Jak bylo již výše zmiňováno, znakové jazyky realizují a produkují svá sdělení ve vymezeném prostoru před tělem, v tzv.

trojrozměrném prostoru, který je ohraničený temenem hlavy, rozpaženými lokty a linií boků (Czumalová, 2008).

2.2.1 Rysy českého znakového jazyka neboli rysy jazyka přirozeného

Český znakový jazyk má typické rysy, vlastnosti či atributy, které také vymezuje zákon č. 384/2008 Sb. Jedná se o dvojí členění, znakovost, systémovost, produktivnost, svébytnost, historický rozměr a zároveň ustálení po stránce lexikální i gramatické. Tyto základní atributy zároveň mohou sloužit jako „průkazný“ materiál faktu, že český znakový jazyk je skutečně jazyk.

Dvojí členění neboli dvojí artikulace je jedním ze základních rysů přirozeného jazyka. Poukázal na něj William C. Stokoe ve své publikaci *Sign Language Structure* již v roce 1960 a to tím, že odlišil gesto od znaku. Stokoe ukázal, že znak (oproti gestu) lze analyzovat na menší jednotky. Neboli, znaky, jakožto nejmenší jednotky znakového jazyka nesoucí význam, je možné rozložit na jednotky nižšího řádu, které význam nenesou, ale jsou schopny jej rozlišit (Bímová, 2002). Jinak vyjádřeno, morfémy: jednotky jazyka, které nesou jeho význam, se dají rozdělit na dílčí fonémy, které mohou význam zcela změnit. Okrouhlíková (27. 3. 2008) uvádí, že znaky (v tomto případě morfémy) je možno dále rozložit na tyto komponenty znaku (v tomto případě fonémy):

- umístění znaku v prostoru (např. hlava, hrud', čelo)
- tvar ruky
- pohyb ruky (např. nahoru, dolů, od těla, kruhový pohyb)
- orientace dlaně a prstů (např. nahoru, dolů, od těla, k tělu)
- nemanuální komponenty (mimika, pohyby hlavy a horní části trupu)

V českém jazyce existují slova, ve kterých pokud zaměníme jeden jediný foném, zcela změní svůj význam, např. slovo „kos“ se může změnit ve slova „los“, „nos“, „šos“, „kop“, „koš“ či „kus“. Tak i v českém znakovém jazyce existují tzv. minimální páry znaků, které se vzájemně odlišují jen jedním komponentem znakového jazyka. Je tomu tak např. u znaků „ředitel“ a „sport“ či u znaků „stát“ a „soud“, které se vzájemně odlišují jen umístěním znaku v prostoru (Okrouhlíková, 27. 3. 2008).

Znakovost je dalším atributem přirozeného jazyka, tedy i jazyka českého znakového. Znakovost pojímá jazyk jako systém znaků. Aby mohl znak plnit svou funkci, musí být přístupný smyslům- musí být možné ho nějakým způsobem vnímat, musí být konvenční- dohodnutý mezi lidmi, musí být odlišitelný od jiných znaků v systému a musí být libovolný neboli arbitrární¹⁶. U českého znakového jazyka tvoří arbitrární (neboli neikonické) znaky zhruba polovinu znakové zásoby, druhou polovinu tvoří znaky ikonické (Czumalová, 2008). Tedy z poloviny je tvořen znaky, které nemají žádný zřetelný vztah mezi znakem a jeho významem a z poloviny druhé je tvořen znaky, které svým tvarem či provedením připomínají svůj význam¹⁷(dostupné z: <http://www.gjk.cz/~xkrop01/znakovfka/slozky.htm>).

Ikonické znaky, neboli také znaky vizuálně motivované¹⁸(Kuchařová, 2005), tedy znaky, které vychází např. z podoby věci, výrazného rysu či činnosti jsou dále rozděleny do dvou kategorií (Okrouhlíková, 27. 3. 2008):

- znaky průhledné- vztah mezi ukazovaným znakem a tím, co má představovat je zřejmý i bez předchozí znalosti významu znaku
- znaky průsvitné- vztah mezi ukazovaným znakem a tím, co má představovat je zřejmý pouze tomu, kdo byl předem seznámen s jeho významem

Dalším atributem je systémovost. Systémovost pojímá jazyk jako celek s jasně definovanými vnitřními vztahy mezi jednotkami. U českého znakového jazyka převládá princip simultánnosti. To znamená, že v jednom jediném okamžiku je schopen vyjadřovat (produkovat), ale také vnímat více jednotek nesoucí informaci najednou (Bímová, 2002). Simultánnost českého znakového jazyka je umožněna velkým počtem artikulátorů, jimiž jsou: ruce, hlava, tělo, horní část obličeje (obočí, pohled, víčka), nos, ústa a tváře, brada a jazyk (Okrouhlíková, Slánská Bímová, 2008). U mluveného jazyka jsou jednotky kladeny za sebou: lineárně. Nelze zde vyslovit 3 hlásky či 3 slova v jeden jediný okamžik, není to možné. U českého znakového jazyka existují dva základní

¹⁶ Libovolný neboli arbitrární znamená, že vztah mezi označujícím a označovaným je libovolný (Okrouhlíková, 27. 3. 2008).

¹⁷ Např. znak kočky je ikonickým znakem, protože ve svém provedení připomíná kočičí fousy.

¹⁸ V současné době se inklinuje právě k používání termínu znaky „vizuálně motivované“ a to proto, že ikoničnost jazyka bývala považována jako neplnohodnotný rys (Kuchařová, 2005).

nosiče významu znaku, které simultánní produkci a vnímání umožňují (Okrouhlíková, 27. 3. 2008):

- manuální (např. tvary, pohyby, pozice rukou)
- nemanuální (např. mimika, pohyby a pozice hlavy)

Produktivnost je schopnost z omezeného počtu prostředků a zároveň z omezeného počtu pravidel jejich možných kombinací, vytvářet nekonečné množství spojení (Bimová, 2002). Neboli z omezeného počtu znaků českého znakového jazyka a za určitého počtu daných pravidel, můžeme vytvářet nekonečně dlouhé sdělení či výpověď. V tomto atributu přirozeného jazyka má český znakový jazyk „výhodu“ oproti jazyku českému mluvenému. Český znakový jazyk má totiž nejen znakovou zásobu, která je ustálena a v aktuálním použití se nemění, ale má také produktivní znakovou zásobu. Ta umožňuje vytváření znaků přímo ve svém aktuálním projevu. Tedy jedno slovo se dá ve znakovém jazyce vyjádřit různými způsoby (Bimová, 2002).

Svébytnost umožňuje sdělování co bylo, bude, nebude, bylo by atd. (Okrouhlíková, 27. 3. 2008). Český znakový jazyk umožňuje vyjádření minulosti či budoucnosti, tedy, český znakový jazyk je svébytný.

Posledním atributem přirozeného jazyka je historický rozměr, neboli jeho vývoj z pohledu ontogeneze a fylogeneze. Z pohledu ontogeneze výzkumy dokázaly, „...že osvojování znakového jazyka u neslyšícího dítěte z neslyšící rodiny probíhá zhruba ve stejných fázích, jako osvojování mluveného jazyka slyšícím dítětem ve slyšící rodině“ (Bimová, 2002, s. 102). Zároveň je jeho vývoj utvářen také vývojem společnosti, tedy z pohledu fylogeneze (Okrouhlíková, 27. 3. 2008). Tedy i z pohledu tohoto atributu přirozeného jazyka ČZJ jednoznačně splňuje.

Jak z výše uvedených informací vyplývá, český znakový jazyk je svébytný, přirozený a plnohodnotný komunikační systém. Hrubý (1997) jej popisuje jako krásný, elegantní, rychlý a přesný jazyk, jenž je chrámem a zároveň i tvrzí Neslyšících. Čímž se dostáváme k osobám, které jej užívají. Český znakový jazyk je přirozenou formou komunikace osob prelingválně neslyšících (Kolektiv autorů z NSDSK, 1991). Rodilými uživateli ČZJ jsou osoby, které se samy označují jako Neslyšící (Bort et al., 2001).

Český znakový jazyk je pro ně stejně přirozený, tak jako je mluvený český jazyk pro většinovou populaci.

2.3 Český znakový jazyk versus znakovaná čeština

Tato podkapitola je věnována odlišnostem již popisovaných komunikačních modů: českého znakového jazyka a znakované češtiny. Vychází z předešlých informací, využívá jich a staví na nich vzájemné porovnání. Pokoušíme se tak o nastínění a vymezení alespoň některých nuancí, které tyto komunikační kódy specifikuje a vzájemně diferencuje.

Pro začátek našeho porovnání bychom mohly použít již zmiňovanou větu „Kdy jste měl horečku?“ (dostupné z: <http://www.pevnost.com/terminologie.html>), jejíž překlad do obou komunikačních modů by měl poukázat na zcela odlišný způsob jejího vyjádření. Tlumočnick znakované češtiny, neboli transliterátor znakované češtiny (Dingová, 2005) by ukazoval tuto posloupnost znaků: „kdy“ + „jste“ + „měl“ + „horečka?“. Oproti tomu tlumočnick českého znakového jazyka by ukazoval následující posloupnost znaků: „horečka“ + „vy“ + „bylo“ + „kdy?“, z čehož je patrné, že způsob vyjádření se opravdu zcela liší. Ale proč tomu tak je? Následující odstavce se pokouší odpovědět na tuto otázku.

Český znakový jazyk je pojímán a řazen mezi jazyky přirozené (Servusová, 2008). Jedná se o jazyk, který vznikl přirozeným vývojem a který je užíván v běžné komunikaci (Čermák, 2001) a jako takový má své přirozené vlastnosti, např. dvojí členění, znakovost či systémovost¹⁹, tak jako např. čeština, francouzština či dánština. Naplňuje tak základní rysy přirozených jazyků, které stanovuje a vymezuje jazykověda (Servusová, 2008). Naopak znakovaná čeština je charakterizována jako uměle vytvořený systém (Hronová, 2005), nejedná se o přirozený jazyk se všemi jeho specifiky. Představuje umělý jazykový kód, který vznikl na základě potřeby komunikace mezi českou slyšící a neslyšící populací (Řeháková, 1990). Její vznik je datován ke vzniku prvních českých škol pro sluchově postižené (Okrouhlíková, 2008), což jen potvrzuje odůvodnění jejího vzniku.

¹⁹ Viz podkapitola č. 2.2.1 *Rysy českého znakového jazyka neboli rysy jazyka přirozeného*

Odlišnost je skryta také v dominující klientele, která tyto komunikační mody užívá. Nejčtenějšími uživateli českého znakového jazyka jsou osoby prelingválně neslyšící. Oproti tomu znakovaná čeština je z převážné většiny využívána osobami postlingválně neslyšícími či osobami nedoslýchavými (Bort et al., 2001; Hrubý, 1997; Hronová, 2005; Řeháková, 1990).

Další odlišnosti můžeme nalézt, pokud se zaměříme na dílčí složky obou komunikačních modů, neboli zaměříme se na prostředky, které v rámci svého komunikačního modu využívají. Český znakový jazyk využívá svých vlastních rysů, jazykových prostředků a specifik, které jsou obsaženy v jeho manuální a nemanuální složce. Využívá svých vlastních gramatických a lexikálních pravidel. Tedy takových prostředků, které jsou typické a které jsou utvářeny právě a jen samotným českým znakovým jazykem. Oproti tomu znakovaná čeština je komunikační systém, který využívá nejednoho komunikačního modu. K tomu účelu si propůjčíme předešlý diagram²⁰, ze kterého je možno vyčíst následující: znakovaná čeština využívá znaků českého znakového jazyka, znaků svých vlastních, kopíruje gramatiku a slovosled českého jazyka, užívá prstovou abecedu a zároveň artikulaci jednotlivých znakovaných slov.

Ovšem ze stejného hlediska, tedy z hlediska prvků obou komunikačních modů, bychom mohli nalézt i některé shodné prvky. Takovýmto prvkem by mohla být např. prstová abeceda. Oba komunikační mody ji využívají, je jejich součástí. Dalším částečně shodně využívaným prvkem, by mohla být lexikální rovina českého znakového jazyka. Slovo částečně je zde uvedeno zcela záměrně. A to proto, že ačkoli znakovaná čeština využívá znaky českého znakového jazyka, nevyužívá jich v plné míře. Nevyužívá celou znakovou zásobu českého znakového jazyka a nevyužívá ji se všemi specifiky a gramatickými pravidly právě tak, jako český znakový jazyk. Důkazem toho může být využívání prostoru u obou komunikačních modů, které je popsáno o několik odstavců dále.

Mohly bychom označit také produkci orální mluvené řeči, která se může jevit jako prvek, který se shodně vyskytuje u obou komunikačních modů. Ve skutečnosti

²⁰ Viz diagram č. I

však již plynule přecházíme ke vzájemným odlišnostem. Ve znakované češtině je každé slovo výrazně a zřetelně artikulováno. Tedy pod každý znak je podkládáno významově shodné mluvené slovo. U českého znakového jazyka si můžeme povšimnout tzv. orálního komponentu, který se podílí na produkci znaku a který může zprvu působit stejným dojmem. Ovšem tento specifický znak českého znakového jazyka je vizuální obraz úst, jakým je např. stažení koutků směrem dolů, široce otevřená ústa či vypláznutý jazyk. Nejedná o artikulované slovo, které by mělo zcela shodný význam jako právě realizovaný znak (Motejzíkova, 2003).

Následující tabulka popisuje dílčí složky znakované češtiny, popisuje způsob využití samotnou znakovanou češtinou, ale také případný vztah k českému znakovému jazyku. Tedy zda jich český znakový jazyk využívá, nevyužívá nebo zda jich využívá svým vlastním způsobem. Tabulka je sestavovaná dle více autorů (Hrubý, 1997; Hronová, 2005; Janotová, Svobodová, 1996; Kotvová, Komorná, 2008; Motejzíkova, 2003; Okrouhlíková, 27.3.2008; Okrouhlíková, 2008; Řeháková, 1990):

Tabulka č. VII. Složky znakované češtiny a jejich způsob využití jak znakovanou češtinou, tak českým znakovým jazykem

Složky ZČ	Způsob využití znakovanou češtinou	Způsob využití českým znakovým jazykem
prvky českého znakového jazyka	využívá jen znakovou zásobu ČZJ	využívá ČZJ v plné šíři- ve všech jazykových rovinách, se všemi jazykovými specifiky
prvky znakované češtiny	využívá znaky, které jsou typické jen pro ZČ	nevyužívá ZČ
prvky českého jazyka	využívá gramatické prostředky ČJ	nevyužívá ČJ

Tabulka č. VII. Složky znakované češtiny a jejich způsob využití jak znakovanou češtinou, tak českým znakovým jazykem- pokračování

Složky ZČ	Způsob využití znakovanou češtinou	Způsob využití českým znakovým jazykem
produkce mluvené orální řeči	využívá artikulace všech slov dané výpovědi- každé dílčí slovo je artikulováno; artikulace zde nese gramatiku mluveného českého jazyka	využívá tzv. orálních komponentů
prstová abeceda	zhruba stejné využití- k vyjádření osobních jmen, cizojazyčných slov apod., přesto se u ZČ může objevovat zvýšená tendence využívat ji ke zvýraznění např. koncovek jednotlivých slov (čímž zvýrazňuje gramatickou informaci slov)	

Jak český znakový jazyk, tak znakovaná čeština představuje vizuálně motorický kód (Řeháková, 1990) a u obou je možno vydělit dva základní nosiče významu: manuální a nemanuální (Komorná, Kotvová, 2008). Manuální složka u obou kódů využívá tvarů, poloh a pozic rukou. Složka nemanuální je utvářena mimikou, pozicemi hlavy a horní částí trupu (Okrouhlíková, 27.3.2008; Komorná, Kotvová, 2008). Rozdílnost je právě v této nemanuální složce, konkrétně v mimice. Ve znakových jazycích, tedy i v českém znakovém jazyce, plní mimika podobnou funkci jako je intonace či melodie v mluvených jazycích (Šebková, 2005). Dává znakovým jazykům citový přízvuk a společně s tempem a dílčími znaky vyjadřuje to, co mluvená řeč vyjadřuje lehkými výrazovými odstíny jednotlivých slov (Řeháková, 1990). Plní však a to je velice důležité, také funkci gramatickou. Není používána nahodile, pro její užití existují jistá pravidla. Pomocí mimiky např. rozpoznáme zda se jedná o větu oznamovací či tázací či zda komunikující myslí svou výpověď zcela vážně, nebo zda si z nás tropí legraci. Její role je tedy zcela zásadní (Šebková, 2005). Ve znakované češtině tomu tak není. Mimika zde nemá gramatický význam, má spíše „doplňující“ funkci (Komorná, Kotvová, 2008). Rozhodně však nenesou gramatickou informaci, tak jako je to u českého znakového jazyka.

Další možnou odlišností je využívání prostoru (Komorná, Kotvová, 2008), v němž oba komunikační mody produkují své výpovědi. Český znakový jazyk využívá trojrozměrného prostoru jednak k vyjádření prostorových vztahů a jednak k vyjádření gramatických vztahů. Vyjadřuje tak např. čas, osobní a přivlastňovací zájmena či slovesnou shodu (Komorná, Kotvová, 2008). Znakovaná čeština se pomocí znaků a artikulace snaží o přesnou interpretaci mluveného českého jazyka, snaží se přesně kopírovat jeho slovosled a gramatická pravidla: vizualizuje jej. Proto využívá prostoru většinou jen k lineárnímu vyjádření daného slova (tedy za mluvené slovo podsune znak), aniž by zároveň využívala prostoru k vyjádření gramatické informace či vzájemných vztahů (Komorná, Kotvová, 2008).

Inkorporace je jev, kdy je do jednoho znaku včleněn znak druhý, čímž vzniká znak zcela nový, celistvý, který nese informaci a význam obou původních znaků. Tento jev je možné pozorovat u českého znakového jazyka. U znakované češtiny tomu tak není a to především proto, že se snaží vyjádřit jednotlivá slova mluvené češtiny za sebou, tedy lineárně, což by inkorporace zcela popírala (Komorná, Kotvová, 2008).

Další možnou rozdílností je užívání klasifikátorů (Komorná, Kotvová, 2008). Klasifikátory představují specifickou skupinou prostředků, které se vyskytují nejen ve znakových jazycích, ale také v některých mluvených jazycích, jimiž jsou např. čínština či indiánské jazyky. Jedná se o prostředky, které se pojí se jménem a které slouží díky společné či podobné vlastnosti (např. tvar, materiál, velikost, objem, uspořádání apod.) k zařazení předmětu do určité skupiny předmětů (Tikovská, Kuchařová, 2005). Ve znakované češtině se běžně nevyskytují (Komorná, Kotvová, 2008).

Odlišnost je také ukryta v „překládání“ frazémů. Frazém je definován jako slovní obrat, úsloví či otřelé slovní spojení (Kolektiv autorů, 1998). Příkladem je např. slovní spojení „trefovat hřebíček na hlavičku“ nebo „tak dlouho jsem si s tím lámala hlavu“. V českém znakovém jazyce jsou tyto frazémy překládány jako celek, tak, aby vynikl jejich význam (tak jako v českém jazyce). Znakovaná čeština je do svého kódu převádí slovo po slovu, jednotlivě, bez ohledu na celistvý význam (Komorná, Kotvová, 2008).

Tuto podkapitolu ukončuje následující tabulka, která shrnuje předešlé informace a pokouší se tak o jasné znázornění dílčích odlišností českého znakového jazyka a znakované češtiny. Tabulka je sestavovaná dle více autorů (Hronová, 2005; Komorná, Kotvová, 2008; Motejzíkova, 2003; Okrouhlíková, 27.3.2008; Okrouhlíková, 2008; Řeháková, 1990; Servusová, 2008).

Tabulka č. VIII. Odlišnosti českého znakového jazyka a znakované češtiny

Porovnávané aspekty	Český znakový jazyk	Znakovaná čeština
pohled z hlediska jazykovědy	přirozený jazyk	uměle vytvořený jazykový systém
uživatelé, kteří jej převážně (tedy v největší míře) užívají	prelingválně neslyšící	postlingválně neslyšící, osoby nedoslýchavé
produkce orální mluvené řeči	využívá tzv. orálních komponentů	artikuluje všechna slova dané výpovědi
využití mimiky (její funkce)	gramatická funkce	doplňující funkce
využívání prostoru	vyjadřuje prostorové i gramatické vztahy	prostor využívá jen jako místo realizace znaku, nevyjadřuje jím gramatické informace
inkorporace	využívá	nevyužívá
užívání klasifikátorů	využívá	běžně nevyužívá
vyjadřování frazémů	vyjadřuje je jako celek- respektuje jejich celistvý význam	doslovné vyjádření: "slovo po slovu", nerespektuje jejich význam

3 Dotazníkové šetření na vybraných školách pro sluchově postižené

Cílem této práce je poukázat na současné využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny na školách pro sluchově postižené. Jako metodu sběru dat jsme si stanovily dotazníkové šetření, které bylo realizováno na třech vybraných školách a celkově se jej zúčastnilo 61 osob. Tato kapitola je věnována právě tomuto šetření. Vymezuje námi vytyčené cíle šetření a očekávané výsledky, popisuje námi sestavený dotazník: jeho strukturu, formulaci, volbu jednotlivých položek a jeho následnou realizaci. Snaží se také popsat vzniklá úskalí, na které jsme narážely. Samozřejmě uvádí dílčí informace, které byly díky šetření vyzískány, dále jej prezentuje a případně komentuje.

3.1 Cíl dotazníkového šetření

Jak již sám název práce napovídá, námi vytyčený cíl bude zmapování současného stavu využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny na vybraných školách pro sluchově postižené²¹. Realizován bude dotazníkovým šetřením. V šetření však neopomeneme zařadit i další možné komunikační mody, které by mohly být našimi respondenty převážně užívány, tak jako je např. orální mluvená řeč. Budeme se pokoušet odhalit, který komunikační modus v těchto školních prostředích převládá, který dominuje. Komunikaci a její užívaný modus budeme sledovat jak z pohledu žáků, tak z pohledu pedagogických pracovníků daných škol.

Našimi předpoklady bylo, že dominantní komunikační modus mezi žáky navzájem a v komunikaci žáka vůči učiteli či učitelům, bude jednoznačně přirozený český znakový jazyk. Důvodem předpokladu bylo zjištění, že na školách pro sluchově postižené je vysoké procento žáků, kteří mají prelingvální vadu sluchu. Např. Hrubý se Zikou (1996) uvádí zastoupení těchto žáků ze 78,7%.

²¹ Dílčí cíle jsou popisovány dále v podkapitole 3.2.3 *Vytyčené cíle dílčích položek dotazníku*

Naopak v komunikaci směřující od učitelů k žákům jsme předpokládaly, že převažující komunikační modus bude uměle vytvořený systém v podobě znakované češtiny. Náš předpoklad vychází z její samotné podstaty. Znakovaná čeština je běžně definována jako pomocný nástroj, který usnadňuje komunikaci mezi slyšící a neslyšící populací (Hrubý, 1997). Naše předpoklady shrnuje následující tabulka.

Tabulka č. IX Předpokládané výsledky dotazníkového šetření

Komunikace	Předpokládaný převažující komunikační modus
žák versus žák/ žáci	český znakový jazyk
žák versus učitel/ učitelé	český znakový jazyk
učitel versus žák	znakovaná čeština

3.2 Dotazník

Jako metodu sběru dat jsme si stanovily jednu z nejčteněji používaných metod nejen pedagogického, ale také psychologického či sociologického výzkumu v České republice: dotazník (Průcha, 1995). Dotazník je definován jako metoda hromadného shromažďování informací, která je realizována pomocí písemně zadávaných otázek (Průcha, 1995). Jedná se o interview předložené v písemné podobě (Müller, Valenta, 2004).

Tak jako každá výzkumná metoda má své kladné i záporné stránky. Vytýkáno jí bývá, že neodráží respondenta, ale pouze obraz, jaký chce vidět sám respondent. Tedy nezjišťuje to, jací jsou respondenti ve skutečnosti, ale to, jaké o sobě mají mínění (Müller, Valenta, 2004).

Výhodou dotazníků je naopak rychlé a ekonomické shromáždění dat i od většího počtu respondentů (Horák, Chráska, 1989).

3.2.1 Kritéria „dobrého“ dotazníku v teorii a praxi

Při realizaci dotazníkové metody je potřeba dodržovat určité zásady a to proto, aby vyzískané informace co možná nejvíce odpovídaly realitě. Zásadní kritéria pro

sestavování dotazníku jsou uvedena v následujících bodech dle Chrásky (2006), Janouška (1986), Průchy (1995) a Skalkové (1985):

- *Konstrukce dotazníku*

Jedním z nejdůležitějších požadavků je konstrukce dotazníku. Při řazení položek dotazníku je upřednostňováno psychologické hledisko před logickým. Zpravidla se doporučuje započít dotazník lehčí, zajímavou či zábavnou otázkou, která respondenta zaujme a namotivuje jej k vyplňování otázek následujících. Střední část dotazníku by měla být tvořena otázkami, které se snaží zodpovědět základní cíle šetření. V závěrečné části dotazníku by měly být kladeny otázky, které se dotýkají faktických údajů respondenta, jako je např. pohlaví, věk či povolání. Vhodné je zakončení dotazníku poděkováním.

- *Volba a formulace otázek*

Dalším klíčovým faktorem je volba otázek dotazníku a jejich formulace. Tedy sestavit a položit je takovým způsobem, aby byly stručné, srozumitelné a jednoznačné pro všechny respondenty. Zároveň však nesmí být sugestivní, nesmí respondentovi napovídat, jakým způsobem by měl odpovědět. Také je potřeba vzít v potaz např. věk respondentů, jejich schopnost soustředit se či jiné dovednosti, které mají přímý vliv na vyplňování položek dotazníku. Kromě samotných otázek je potřeba, aby dotazník obsahoval přesné informace, jakým způsobem jej vyplňovat.

- *Rozsah dotazníku*

Dotazník je také ovlivněn svým rozsahem. Nesmí být příliš rozsáhlý a zahltit respondenta nekonečným počtem otázek. Platí zde pravidlo: čím méně otázek dotazník má, tím méně dotazovanou osobu odradí a čím vyšší je motivace respondenta, tím vyšší může být kvalita výpovědních informací.

- *Etické zásady*

Respondenti musí mít záruku, že zjištěné údaje nebudou zneužity proti jejich osobě a že s nimi bude nakládáno jako s informacemi důvěrnými.

Ačkoli jsme se snažily v co možná nejvyšší možné míře naplnit predešlé zásady konstrukce dotazníku, často jsme narážely na překážky, které nám toto více či méně znesnadňovaly. Několik následujících odstavců je věnováno naplňování výše

uvedených zásad „dobrého“ dotazníku. Jedná se o uchopení teorie sestavování dotazníku a její následné použití v naší praxi.

Dozajista největší problém byl v naplnění bodu s názvem Volba a formulace otázek. Vymezit takové otázky, které by přesně odpovídaly na námi vytyčené cíle a navíc takovým způsobem, který by byl vhodný a přijatelný pro naše respondenty, bylo opravdu velice obtížné. Otázky musely být co nejjednodušeji podané, přičemž pro naše šetření slova často nejvýstižnější, byla zároveň slova zcela nevhodná pro naše respondenty. Takovým příkladem je slovo komunikovat, které se v našich dotaznících objevovalo²². Pro respondenty by toto slovo mohlo být nevhodné, hrozilo zde nebezpečí neporozumění jeho významu. Naopak pro naše účely to bylo slovo, které zcela nejlépe vystihovalo a popisovalo obsah námi tázaného jevu. Neobjevily jsme tak „trefný“ a plně zastupující ekvivalent. Proto jsme tuto situaci vyřešily ponecháním tohoto slova a zároveň připojením „snazšího“ slova, které ačkoli nemělo přesně požadovaný význam, mohlo respondentům napomoci v pochopení významu otázky. Tedy pro přesnou a konkrétní představu uvedeme následující příklad:

Znění původní věty:	„Jaký způsobem komunikujete se svými spolužáky?“
Znění původní věty upravené pro naše respondenty:	„Jak komunikujete (povídáte si) se svými spolužáky?“

V potaz jsme taktéž musely brát věk námi oslovených respondentů. Dotazník byl sestaven pro žáky 2. stupně základních škol, tedy zpravidla pro osoby ve věku od 12 do 16 let. Spodní věková hranice námi vymezené cílové skupiny tak byla poměrně nízká. Snaha klást otázky co možná nejjednodušším způsobem byla podpořena také možnou bariérou v oblasti čtení u našich respondentů.

Zásady, které se dotýkají konstrukce dotazníku jsme se snažily taktéž naplňovat. První položka dotazníku, tedy položka č. 1, měla funkci „zábavnou“ či motivační. Měla respondenty pobavit a namotivovat je k vyplnění následujících otázek. Střední část dotazníku se zaměřovala na zjištění údajů, mající pro nás klíčový význam. Položka č. 7, opět „hravou“ formou, ukončovala tu část dotazníku, ve které šlo o vyzískání

²² Konkrétně se v dotazníku jednalo o otázku č. 2, č. 3 a č.4.

požadovaných a pro nás klíčových informací a přirozeně tak vytvářela přechod do části dotazníku, ve kterém byly zjišťovány faktické informace o samotných respondentech. Konkrétně se jednalo o položku č. 8 až č. 11. Dotazník byl ukončen poděkováním, které bylo určeno respondentům.

Celkově dotazník obsahoval 11 položek a tak svým rozsahem doufejme nepřevyšoval možnosti a schopnosti respondentů. Vyplnění by tak nemělo trvat déle než 15 minut a to i s případným osvětlováním jednotlivých položek.

Požadavek etického zacházení s vyzískanými údaji jsme se snažily taktéž plnit. Vyzískané informace byly anonymní a byly využívány jen pro účely této práce, s čímž byli respondenti seznámeni v průvodním dopise, který byl uveden před samotnými položkami dotazníku.

3.2.2 Čím je dotazník tvořen

Dotazník je tvořen otázkami, které mohou být rozličného druhu. Je možno rozlišit dva základní druhy: otázky otevřené neboli nestrukturované a uzavřené neboli strukturované (Skalková, 1985). Otázky otevřené jsou takové, které respondentovi vymezují vztahový rámec, určují na co by měl odpovědět, ale neurčují podrobněji obsah ani formu odpovědi. Respondent se může sám rozhodnout, jakým způsobem odpoví: jak z hlediska obsahu, tak délky. Naopak otázky uzavřené nabízejí respondentovi volbu mezi dvěma a více možnostmi odpovědi. Následující tabulka se pokouší o porovnání výše uvedených typů otázek, o vystižení jejich výhod a nevýhod (Janoušek, 1986; Skalková, 1985; dostupné z: <http://www.dotaznik-online.cz/index.htm>):

Tabulka č. X Výhody a nevýhody otevřených a uzavřených otázek dotazníku

	Otevřené otázky	Uzavřené otázky
nevýhody	<ul style="list-style-type: none">▪ obtížné zpracování odpovědí▪ obtížná interpretace odpovědí▪ vysoká pravděpodobnost subjektivní interpretace ze strany respondenta	<ul style="list-style-type: none">▪ umožňují ledabylé vyplnění▪ mohou "navádět" respondenta k odpovědi▪ nemusí vždy vystižovat názor respondenta

Tabulka č. X Výhody a nevýhody otevřených a uzavřených otázek dotazníku-
pokračování

	Otevřené otázky	Uzavřené otázky
výhody	<ul style="list-style-type: none"> ▪ přesněji zachycují názor respondenta- není vázán nabízenými variantami ▪ umožňuje volnou spontánní odpověď respondenta ▪ je tak možno zachytit odpovědi, které by tvůrce dotazníku nemusely napadnout ▪ umožňují hlouběji proniknout ke zkoumaným jevům 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ snadné vyplnění ▪ snadné zpracování odpovědí ▪ snadná interpretace odpovědí

Janoušek (1986) dále uvádí třetí možnost dotazníkových otázek, která je kombinací obou předešlých možností. Jedná se otázky polouzavřené. Tyto otázky respondentovi nabízejí předem dané varianty odpovědi, ale zároveň je zde i možnost volného doplňujícího vyjádření. Respondent jej může uskutečnit, pokud ani s jednou z nabízených variant nesouhlasí, chce je doplnit či okomentovat (Janoušek, 1986; Skalková, 1985).

Otázky uzavřené mají dále několik variant. Jimi jsou např. otázky škálové či otázky dichotomické. Otázky škálové, jak vyplývá z charakteru uzavřených otázek, mají předem přesně stanovené odpovědi. Jejich označením respondent souhlasí např. s daným výrokem, vyjadřuje tak intenzitu názoru či postoje. Varianty možných odpovědí lze zpravidla chápat jako vzájemně se vylučující alternativy (Janoušek, 1986; Skalková, 1985). Otázky dichotomické jsou takové otázky, na které lze odpovědět jen ano či ne. Přesněji se v tomto případě jedná o pravou dichotomii. Z čehož vyplývá, že je možné setkat se také s tzv. nepravou dichotomií, kde se kromě odpovědi ano či ne, vyskytuje také možnost tzv. střední pozice, tedy např. možnost nevím (Janoušek, 1986).

Námi sestavený dotazník obsahoval celkově 11 položek, jak bylo zmiňováno výše. Byly tvořeny jak otázkami otevřenými, uzavřenými i polouzavřenými. Díky cílové skupině respondentů jsme se snažily preferovat a upřednostňovat otázky

uzavřeného či polouzavřeného typu. Opět s cílem usnadnit respondentům jejich vyplňování. Následující tabulka popisuje, jakého typu byly námi použité otázky a také jaké bylo jejich konkrétní znění.

Tabulka č. XI Typ a znění námi vytvořených položek dotazníku

Číslo položky dotazníku	Typ otázky	Úplné znění otázky + pokyny k vyplňování	Případné varianty odpovědí
č. 1	uzavřená- škálová	Jakou známku by jste dal/a Vaší škole? (Známkujte jako jste zvyklý/á ve škole). <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	1(výborně) 2 (chvalitebně) 3 (dobře) 4 (dostatečně) 5 (nedostatečně)
č. 2	polouzavřená	Jak komunikujete (povídáte si) se svými učiteli? <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	a) nejvíce českým znakovým jazykem b) nejvíce znakovanou češtinou c) nejvíce mluvenou řečí d) jiným způsobem- prosím, napište jakým:..... e) nevím
č. 3	polouzavřená	Jak komunikujete (povídáte si) se svými spolužáky (např. v hodinách nebo o přestávce)? <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	a) nejvíce českým znakovým jazykem b) nejvíce znakovanou češtinou c) nejvíce mluvenou řečí d) jiným způsobem- prosím, napište jakým: e) nevím

Tabulka č. XI Typ a znění námi vytvořených položek dotazníku- pokračování

Číslo položky dotazníku	Typ otázky	Úplné znění otázky + pokyny k vyplňování	Případné varianty odpovědí
č. 4	polouzavřená	Jak komunikuji (jak si povídají) učitelé s Vámi? <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	a) nejvíce českým znakovým jazykem b) nejvíce znakovanou češtinou c) nejvíce mluvenou řečí d) jiným způsobem- prosím, napište jakým:..... e) nevím
č. 5	polouzavřená- kombinuje uzavřené pravé dichotomické otázky s otevřenou otázkou	Používáte: <i>Prosím zakroužkujte či napište odpovědi.</i>	sluchadlo: ano- ne kochleární implantát: ano- ne FM pojítka: ano- ne jiné pomůcky- prosím napište jaké:.....
č. 6	uzavřená- škálová	Pomáhá Vám při hodinách ve škole neslyšící asistent? <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	ano - ne - jen v některých hodinách - nevím
č. 7	uzavřená- škálová	Chodíte rád/a do školy? <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	velmi rád/a chodím do školy – rád/a chodím do školy – nerád/a chodím do školy - velmi nerád/a chodím do školy - nevím
č. 8	otevřená	Kolik je Vám let? <i>Prosím napište odpověď.</i>	-----
č. 9	otevřená	Do jaké třídy chodíte? <i>Prosím napište odpověď.</i>	-----

Tabulka č. XI Typ a znění námi vytvořených položek dotazníku- pokračování

Číslo položky dotazníku	Typ otázky	Úplné znění otázky + pokyny k vyplňování	Případné varianty odpovědi
č. 10	uzavřená- pravá dichotomická	Jste: <i>Prosím zakroužkujte odpověď.</i>	dívka - chlapec
č. 11	uzavřená- konkrétně pravá dichotomická, „zdvojená“- pro zjednodušení odpovědi byly zařazeny dvě otázky vedle sebe	Jste:	neslyšící – nedoslýchavý/á
		od kolika let: <i>Prosím zakroužkujte odpovědi.</i>	od narození až po 7 let - od 7 let výše

Nedílnou a velice důležitou součástí dotazníkové metody je motivace a přesvědčení respondentů k samotnému vyplnění dotazníku. Proto se zpravidla k dotazníku připojuje stručné vysvětlení, kde je respondentům osvětlován jeho záměr a cíl, k čemu vyzískané informace slouží a jak s nimi bude dále nakládáno (Janoušek, 1986). Toto vysvětlení jsme umístily na začátek každého dotazníku. Jeho obsahem byl účel, důvod a cíl dotazníkového šetření, také kdo jej provádí a jak s vyzískanými informacemi bude nakládáno²³.

3.2.3 Vytyčené cíle dílčích položek dotazníku

Každá položka dotazníku měla svůj cíl, každá se snažila vyzískat určité informace. Dovolily jsme si položky dotazníku rozdělit do několika kategorií, dle významu, který pro naše účely plnily. Kategorie korespondují se zásadami konstrukce dotazníků, které byly popisovány výše. Jedná se o tyto kategorie: položky motivační či odlehčovací, položky nesoucí stěžejní informace a položky osobní.

²³ Viz úplné znění dotazníku, které je uvedeno v příloze.

Položka motivační je uvedena ihned na počátku dotazníku. Jedná se tedy o položku č. 1. Jejím cílem bylo zaujetí respondentů. Vycházely jsme z předpokladu, že jsou žáci ve škole neustále hodnoceni a tak by pro ně mohlo být zábavné, pokud by se role jednou otočila a z hodnoceného se stal hodnotící. Položka č. 1 nám koresponduje s položkou č. 7, kde respondenti pomocí škálové otázky označovali, jak moc rádi či neradi navštěvují školu. Tato otázka měla plnit funkci odlehčovací. Měla respondentům umožnit odpočinek po předešlých otázkách. Obě tyto položky nám zobrazovaly spokojenost respondentů v jejich školním prostředí. Mohly odrážet názor respondentů na dané školní prostředí. Pro nás měly doplňující výpovědní hodnotu.

Položky osobní jsou cíleně umisťovány ke konci dotazníku. Opět ve shodě se zásadami konstrukce dotazníků. Konkrétně se jedná o položky č. 5, č. 8 až č. 11. Tyto položky nám poskytovaly základní informace o respondentech. Konkrétně se jedná o: pohlaví²⁴, věk²⁵, aktuálně navštěvovanou školní třídu²⁶, míru sluchového postižení (zda se jedná o respondenta prelingválně nebo postlingválně neslyšícího či nedoslýchavého)²⁷ a zda respondent užívá kompenzační pomůcky či nikoli²⁸.

Pro nás zcela nejdůležitější položky dotazníku byly položky č. 2 až položka č. 4 a položka č. 6. Jednalo se o otázky, které pro nás nesly zcela stěžejní informace. Položky č. 2 až č. 4 vytváří „komunikační triádu“ v daném školním prostředí respondentů a odpovídají, jaký komunikační modus je zde převážně využíván. Tedy zda převažuje český znakový jazyk, znakovaná čeština, orální mluvená řeč či další možné komunikační mody. V tomto posledním případě byl respondent požádán o napsání daného komunikačního modu. Komunikační triáda proto, že položka č. 2 se tázala na způsob komunikace žák versus jeho učitelé, položka č. 3 se tázala na způsob komunikace žák versus žák či žáci a položka č. 4 se tázala na způsob komunikace učitelé versus žák. Obrazně tyto vztahy vystihuje následující diagram:

²⁴ Konkrétně je jedná o položku č. 10.

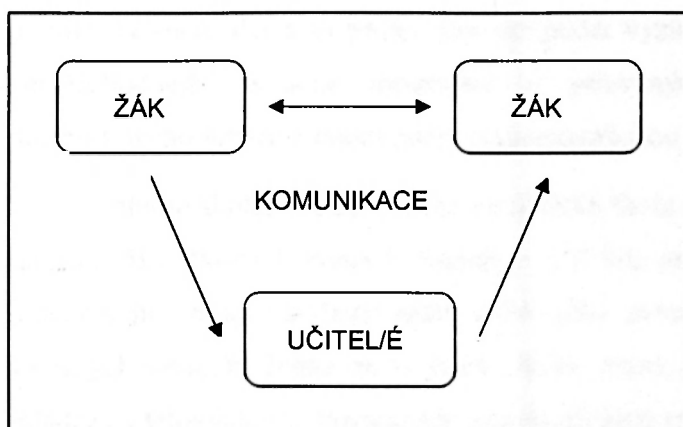
²⁵ Konkrétně je jedná o položku č. 8.

²⁶ Konkrétně je jedná o položku č. 9.

²⁷ Konkrétně je jedná o položku č. 11.

²⁸ Konkrétně je jedná o položku č. 5.

Diagram č. II. Komunikační triáda



Snažily jsme se tak zachytit komunikaci iniciovanou nejen z žákovy, tedy respondentovy strany, ale také ze strany učitelů žáků, tedy ze strany učitelů respondentů.

Položka č. 6 nám dokreslovala možný způsob komunikace ve školním prostředí a to konkrétně pomocí asistenta pedagoga, který je na základních školách pro sluchově postižené využíván. Posláním asistenta pedagoga, jak vymezuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, je zprostředkovávat výchovnou a vzdělávací činnost osobám se speciálními vzdělávacími potřebami a to na základě pokynů pedagogického pracovníka. Asistent pedagoga vykonává takovou činnost, která těmto osobám umožňuje účast ve vzdělávacím procesu a to jak ve škole, tak ve školských zařízeních (Odbor 22, 10.5.2005). Na školách pro sluchově postižené tuto profesi zpravidla vykonává rodilý uživatel českého znakového jazyka. Jeho možnou pracovní náplní je mimo jiné tlumočení pro žáka se sluchovým postižením (Myslivečková, 2008).

3.3 Realizace dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření bylo realizováno celkově na třech základních školách pro sluchově postižené, konkrétně na dvou pražských a jedné plzeňské škole. Naší cílovou skupinou byli žáci 2. stupně základních škol pro sluchově postižené, tedy žáci od 6. do 9. tříd. Protože jsme si byly vědomy vysoké míry ovlivnitelnosti dotazníkové metody,

kteřá pramení ze zvoleného způsobu zadávání dotazníků²⁹, snažily jsme se aktivně podílet na sběru dat a to proto, aby byl počet vyzískaných dat co možná nejvyšší a nejvěrohodnější. Stručné informace o oslovených školách, nastínění průběhu dotazníkového šetření a tamní počty respondentů jsou uváděny dále.

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova (adresou Holečkova 4, Praha 5- Smíchov, 150 00), prvotním názvem Pražský ústav pro hluchoněmé, byla založena roku 1786 jako první škola pro sluchově postižené v českých zemích. Jedná se o státní školu, která spadá pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Pracuje zde zhruba 40 plně kvalifikovaných učitelů a zhruba 10 neslyšících asistentů (dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>). V současné době má tato základní škola poskromnu školních tříd jak prvního tak druhého stupně. Dle naší cílové skupiny se tak dotazníkového šetření mohla zúčastnit jen jedna třída, konkrétně třída devátá, což celkově skýtalo 5 respondentů. Šetření jsme se zde účastnily přímo. Respondentům byly rozdány dotazníky, vysvětleny instrukce ohledně vyplňování a osvětlen byl také jejich účel. Dle možností a preferencí respondentů tak vyplňování probíhalo zcela samostatně či s dopomocí pedagoga, který jim dané otázky tlumočil či dovysvětloval.

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené na Praze 5 (adresou Výmolova 169, Praha 5- Radlice, 150 00), byla otevřena roku 1926 jako tehdejší První český ústav pro hluchoněmé v Praze (Keblová, 2000). Tato škola je zřizována Hlavním městem Praha. Základní vzdělávání je zde koncipováno v tzv. dvouvětrovém systému. První větev je určena pro žáky se sluchovým postižením a je založena na bilingválním vzdělávání. Jejím základem je současné působení slyšícího pedagoga, který produkuje český jazyk a zároveň pedagoga neslyšícího, který produkuje český znakový jazyk (dostupné z: <http://www.sksp.org/index.php>). Druhá větev je určena pro žáky s kombinovaným postižením a je naplňována pomocí metody totální komunikace (dostupné z: <http://www.sksp.org/zssvp.php>). Dotazníkové šetření

²⁹ Existuje vícero druhů zadávání dotazníků, jako je např. rozesílání dotazníků poštou, pomocí mailů, skrze internetové stránky či zadávání dotazníků samotným tvůrcem. Průcha (1995) uvádí, že pokud je zde možnost, aby dotazník respondentům zadával samotný zadavatel dotazníku, měla by se určitě využít. Tím je zaručena téměř 100% návratnost vyplněných dotazníků. Zadavatel se také může aktivně zapojit a být nápomocen při vyplňování dotazníků, může objasňovat vzniklé nesrovnalosti apod.

zde probíhalo v 6., 7., 8. a 9. třídách, což představovalo celkově 21 respondentů. Dotazníky byly distribuovány pomocí třídních učitelů jednotlivých tříd, kteří byli taktéž nápomocni našim respondentům při jejich vyplňování.

Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Plzni- Doubravce (adresou Mohylová 90, Plzeň, 312 09), byla pro své žáky poprvé otevřena v roce 1973 (dostupné z: <http://www.sluchpost-plzen.cz/>). V současné době zde probíhá vzdělávání taktéž ve dvou větvích, které se rozlišují dle stupně sluchové vady. Jedná se o větev neslyšících, kde vzdělávání probíhá formou totální komunikace a větev nedoslýchavých, která je vzdělávána převážně orální metodou (Keblová, 2000). Dotazníkové šetření opět probíhalo v 6., 7., 8. a 9. třídách, což představovalo celkově 35 respondentů. Nápomocni jim byli opětovně tamní učitelé, kteří v případě potřeby vysvětlili dílčí položky dotazníku či pomohli odstranit případné nejasnosti.

Ještě jednou bychom chtěly srdečně poděkovat za spolupráci, která nám zde byla umožněna.

3.4 Výsledky dotazníkového šetření

Tato podkapitola předkládá výsledky dotazníkového šetření a to prostřednictvím třech tématicky řazených okruhů, jimiž jsou: základní informace o respondentech, doplňující informace o respondentech a komunikace ve školním prostředí respondentů.

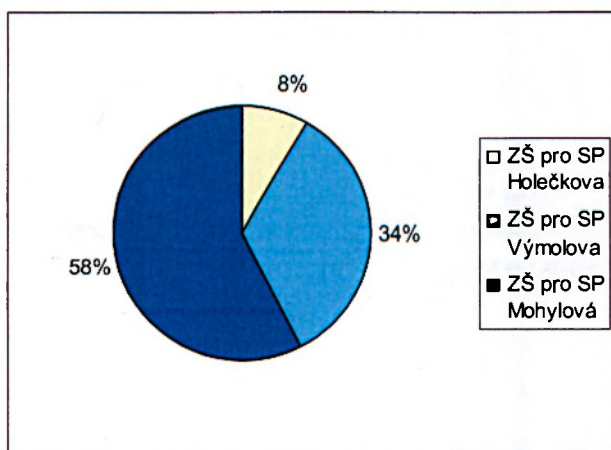
3.4.1 Základní informace o respondentech

a) Celkový počet respondentů

Tabulka č. 1 Celkový počet respondentů

	počet respondentů	procentuální zastoupení
ZŠ pro SP Holečkova	5	8%
ZŠ pro SP Výmolova	21	34%
ZŠ pro SP Mohylová	35	58%
celkem		61

Graf č. 1 Celkový počet respondentů



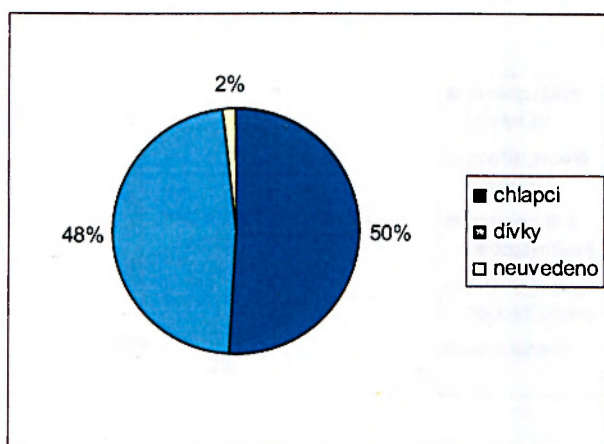
Dotazníkového šetření se celkově zúčastnilo 61 respondentů (dále jen N= 61). Žáci Základní školy a mateřské školy pro sluchově postižené v Plzni- Doubravce (adresou Mohylová 90, Plzeň) tvořili 58% všech respondentů. Žáci Střední školy, základní školy a mateřské školy pro sluchově postižené na Praze 5 (adresou Výmolova 169, Praha 5- Radlice) tvořili celkově 34% všech respondentů a konečně žáci Střední školy, základní školy a mateřské školy pro sluchově postižené Holečkova (adresou Holečkova 4, Praha 5- Smíchov) tvořili pouhých 5% všech respondentů. Toto skoupé číslo bylo způsobeno nízkým počtem žáků na 2. stupni této školy, jak bylo výše zmiňováno.

b) Zastoupení respondentů dle pohlaví (N= 61)

Tabulka č. 2 Zastoupení respondentů dle pohlaví

	počet respondentů	procentuální zastoupení
chlapci	31	50%
dívky	29	48%
neuveдено	1	2%

Graf č. 2 Zastoupení respondentů dle pohlaví



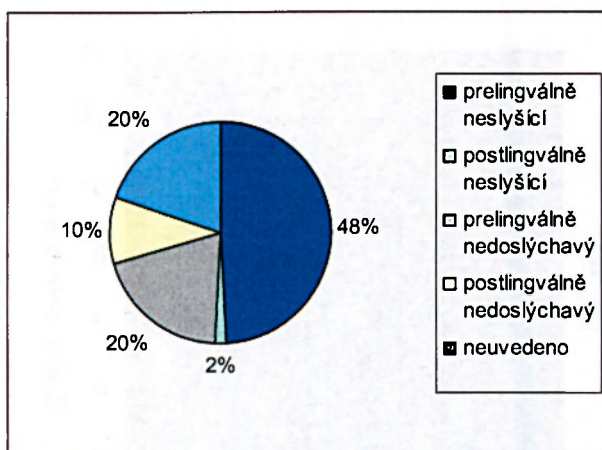
Z celkového počtu 61 respondentů bylo 50% chlapců, 48% dívek a u 2% respondentů nebylo pohlaví uvedeno. Zajímavá je vyváženost obou pohlaví.

c) Zastoupení sluchových vad (N= 61)

Tabulka č. 3 Zastoupení sluchových vad

	počet respondentů	procentuální zastoupení
prelingválně neslyšící	30	48%
postlingválně neslyšící	1	2%
prelingválně nedoslýchavý	12	20%
postlingválně nedoslýchavý	6	10%
neuvedeno	12	20%

Graf č. 3 Zastoupení sluchových vad



Z celkového počtu 61 respondentů bylo 48% prelingválně neslyšících, 20% prelingválně nedoslýchavých, 10% postlingválně nedoslýchavých a 2% postlingválně neslyšících. Nejčteněji zastoupenými respondenty tedy byly osoby neslyšící od narození či osoby, které ztratily sluch ještě před ukončením vývoje řeči. Poměrně vysoké procento je uvedeno u kategorie neuvédno: jedná se o 20%. Toto procento nasvědčuje, že respondenti si s otázkami zjišťující tyto informace nevěděli rady. Což mohlo být zapříčiněno špatnou formulací otázek, či neznalostí odpovědí ze strany respondentů.

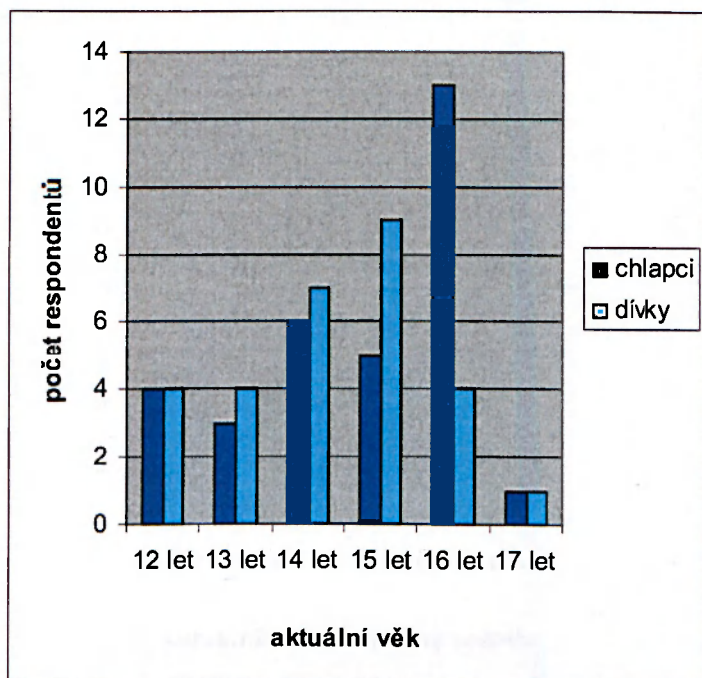
Při samotném sběru dat jsme taktéž často narážely na nepochopení těchto otázek. Otázky musely být respondentům opětovně vysvětlovány. Často se osvědčila nápomocná otázka typu: „Už od miminka jsi špatně slyšel / neslyšel?“ apod.

d) Zastoupení respondentů dle aktuálního věku (N=61)

Tabulka č. 4 Zastoupení respondentů dle aktuálního věku

	počet respondentů	
	chlapci	dívky
12 let	4	4
13 let	3	4
14 let	6	7
15 let	5	9
16 let	13	4
17 let	1	1

Graf č. 4 Zastoupení respondentů dle aktuálního věku



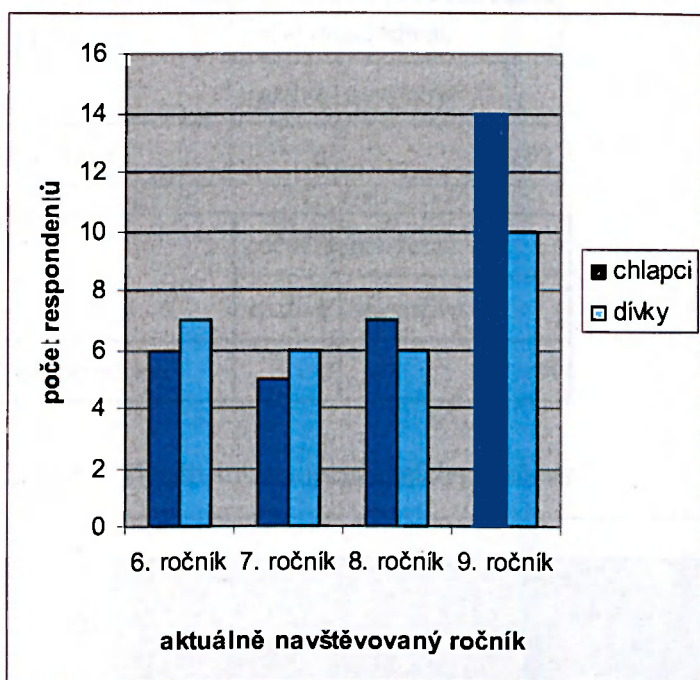
Nejčteněji zastoupenou věkovou kategorií námi oslovených respondentů byla kategorie šestnáctiletých. Celkově z této kategorie bylo 17 respondentů. Zde je však zároveň nejvíce patrná nevyváženost z hlediska pohlaví respondentů. Ze 17 respondentů této věkové kategorie bylo 13 chlapců a pouze 4 dívky. Naopak ve věkové kategorii 13, 14 a 15 let je patrná lehká převaha dívčího pohlaví. Jinak jsou věkové kategorie zastoupeny poměrně rovnoměrně.

e) Zastoupení respondentů dle aktuálně navštěvovaných ročníků (školní rok 2008/2009) (N= 61)

Tabulka č. 5 Zastoupení respondentů dle aktuálně navštěvovaných ročníků

	počet respondentů	
	chlapci	dívky
6. ročník	6	7
7. ročník	5	6
8. ročník	7	6
9. ročník	14	10

Graf č. 5 Zastoupení respondentů dle aktuálně navštěvovaných ročníků



Nejčteněji je zastoupen 9. ročník, který navštěvuje celkově 24 respondentů. Je zde opět patrná nejvýraznější rozdílnost v zastoupení respondentů z hlediska pohlaví. Tento ročník navštěvuje 14 chlapců a 10 dívek. Zbylé ročníky jsou z hlediska pohlaví respondentů velice vyvážené.

3. 4. 2 Doplnující informace o respondentech

f) Využívání kompenzačních pomůcek (N= 61)

Tabulka č. 6 Využívání kompenzačních pomůcek

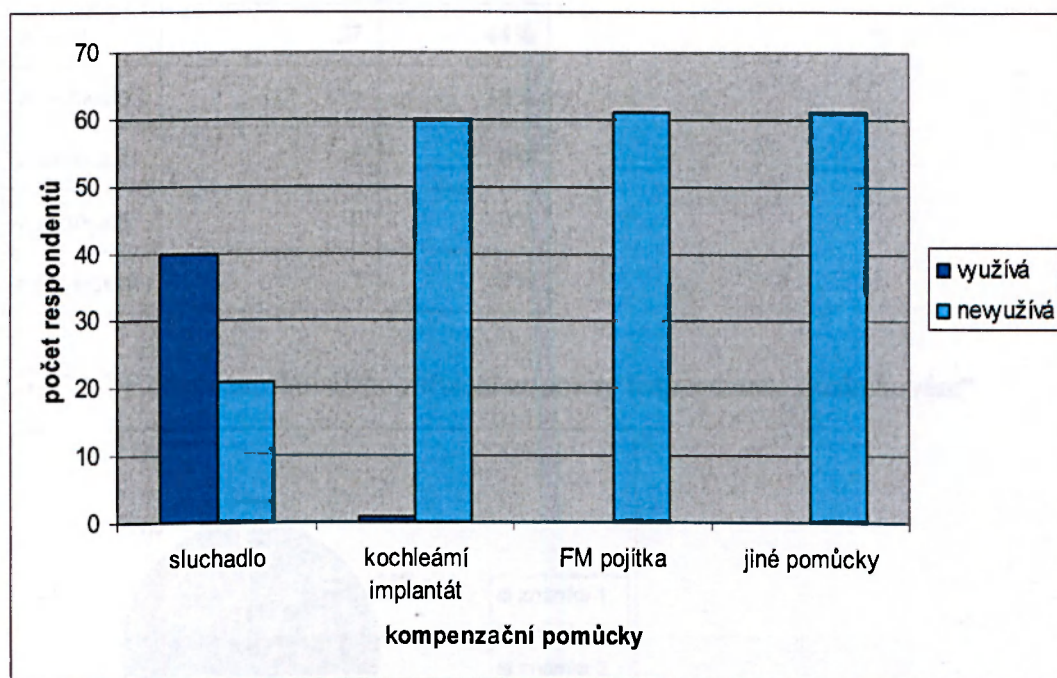
a)	počet respondentů	
	využívá	nevyužívá
sluchadlo	40	21

b)	počet respondentů	
	využívá	nevyužívá
kochleární implantát	1	60

c)	počet respondentů	
	využívá	nevyužívá
FM pojítka	0	61

d)	počet respondentů	
	využívá	nevyužívá
jiné pomůcky	0	61

Graf č. 6 Využívání kompenzačních pomůcek



Z celkového počtu využívá sluchadlo 40 respondentů, což představuje 66% všech oslovených respondentů. Jeden z respondentů je uživatelem kochleárního implantátu. Žádné z dalších kompenzačních pomůcek nebyly respondenty uváděny. Nutno však podotknout, že tuto položku dotazníku bylo třeba respondentům upřesnit, napomoci jim s odpovědí. Pro respondenty byla srozumitelná položka týkající se na užívání sluchadla, což koresponduje s vysokým zastoupením jejich uživatelů. Ostatní kompenzační pomůcky, které byly v dotazníku zmiňovány: kochleární implantát či FM pojítka, byly pro respondenty neznámé a bylo potřeba vysvětlit, o co se vlastně jedná.

Četná byla také nápomoc ze strany učitelů žáků, kteří přímo „poradili“ vhodnou odpověď.

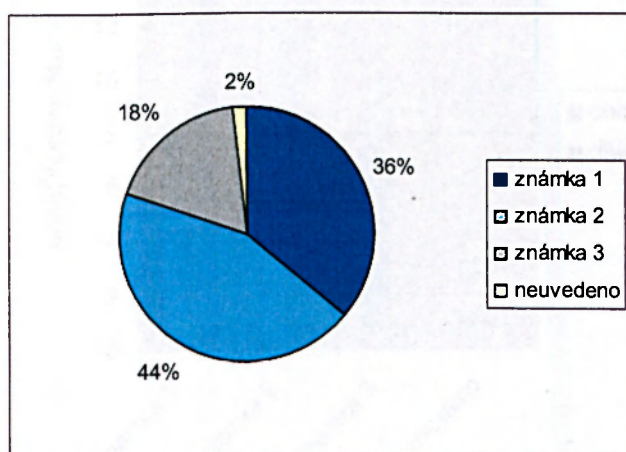
g) Spokojenost respondentů ve školním prostředí (N= 61)

g1) Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů pomocí škály: 1 (výborně) – 2 (chvalitebně) – 3 (dobře) – 4 (dostatečně) – 5 (nedostatečně) „známkování“

Tabulka č. 7 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: neboli „známkování“

	počet respondentů	procentuální zastoupení
známka 1	22	36%
známka 2	27	44%
známka 3	11	18%
známka 4	0	0%
známka 5	0	0%
neuveďeno	1	2%

Graf č. 7 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „známkování“



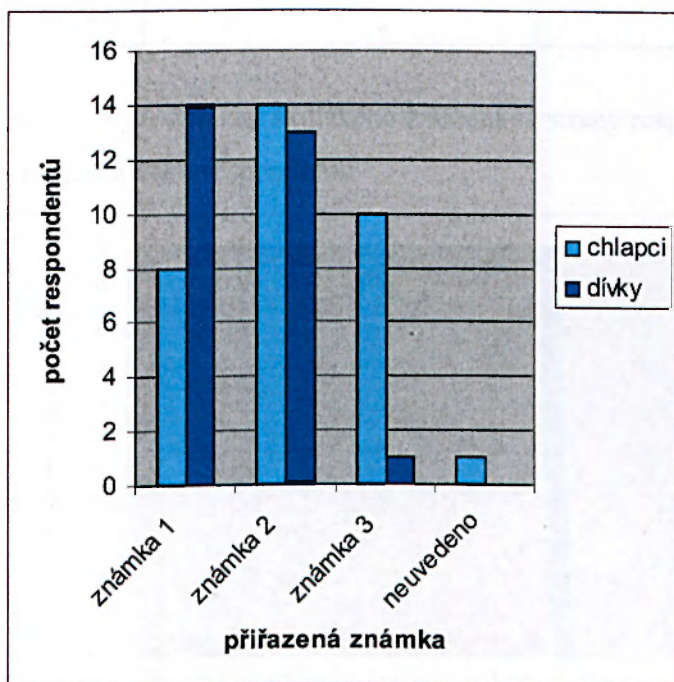
Nejčtenějším hodnocením byla známka 2. Takto svoji školu ohodnotilo celkově 27 respondentů, tedy 44% z celkového počtu. Známkou 1 byla druhá nejčtenější. Označilo ji 22 respondentů, tedy 36% z celkového počtu. Třetí nejčtenější byla známka 3, kterou uvedlo 11 respondentů, tedy 18% z celkového počtu. Známkou 3 byla zároveň

nejhorším hodnocením, které respondenti uváděli. V jednom případě nebyla známka označena.

Tabulka č. 8 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „známkování“ z hlediska pohlaví

	chlapci	dívky
známka 1	8	14
známka 2	14	13
známka 3	10	1
známka 4	0	0
známka 5	0	0
neuveдено	1	0

Graf č. 8 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „známkování“ z hlediska pohlaví



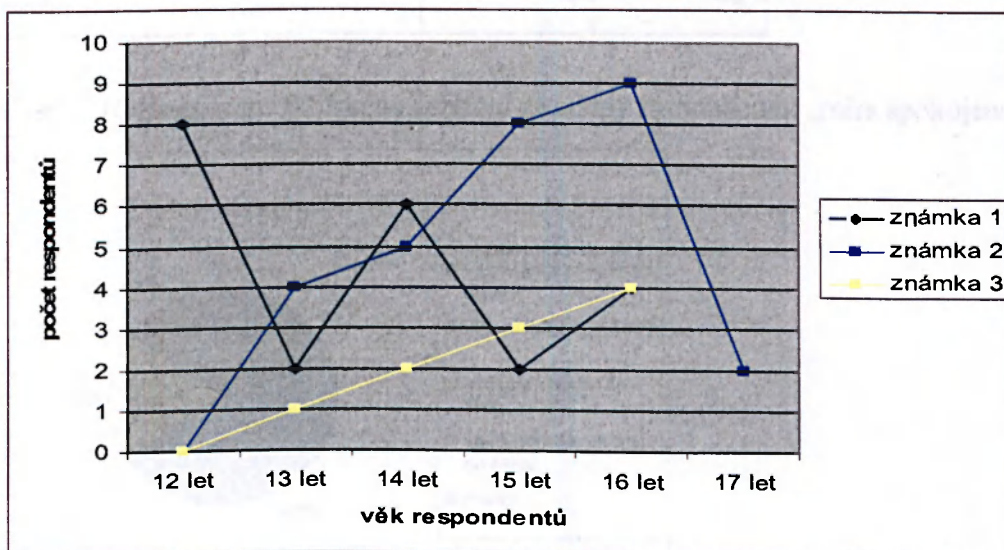
Zajímavé bylo porovnat přiřazené známky z hlediska pohlaví respondentů. Jak z grafu vyplývá, dívky se nebály použít nejvyšší možné hodnocení (tedy známku 1). Celkově jej užily ve 14 případech. Chlapci byli o něco skoupější, hodnotili takto pouze

v 8 případech. Znamka 2 byla použita téměř ve stejné míře oběma pohlavími. Nejzajímavější je však použití známky 3, v našem případě nejhoršího užitého hodnocení. Chlapci užili tuto známku celkově v 10 případech. Dívky byly mnohem zdráhavější a toto hodnocení použily jen jedenkrát.

Tabulka č. 9 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „známkování“ z hlediska věku respondentů

	počet respondentů					
	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let	17 let
známka 1	8	2	6	2	4	0
známka 2	0	4	5	8	9	2
známka 3	0	1	2	3	4	0
známka 4	0	0	0	0	0	0
známka 5	0	0	0	0	0	0
neuvedeno						1

Graf č. 9 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „známkování“ z hlediska věku respondentů



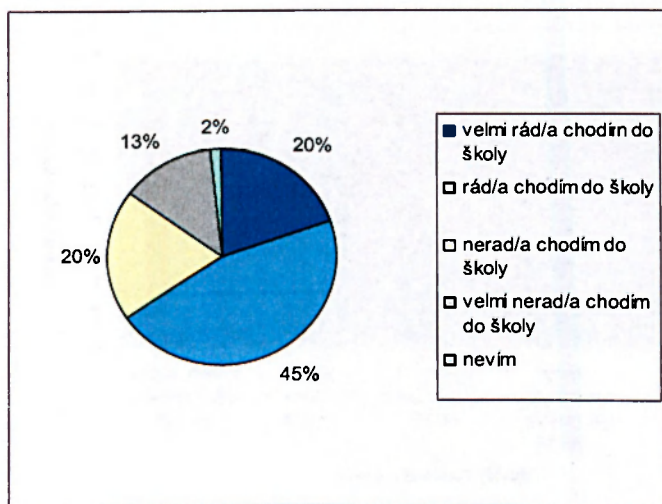
Porovnání přidělované známky z hlediska věku respondentů bylo taktéž velice zajímavé. Dá se říci a z grafu to jasně vyplývá, že ve většině případů platí: čím vyšší věk respondentů, tím horší hodnocení. Pokud budeme sledovat trajektorii křivky znázorňující známku 1, uvidíme její klesající tendenci s přibývajícím věkem respondentů. Trajektorie známky 3 nám toto pravidlo potvrzuje. Její užití naopak roste s přibývajícím věkem respondentů. Výjimku tvoří známka 2, která byla naopak nejvíce užívána ve vyšších věkových kategoriích.

g2) Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů pomocí škály: *velmi rád/a chodím do školy – rád/a chodím do školy - nerád/a chodím do školy – velmi nerád/a chodím do školy – nevím*

Tabulka č. 10 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „míra spokojenosti“

	počet respondentů	procentuální zastoupení
velmi rád/a chodím do školy	12	20%
rád/a chodím do školy	28	45%
nerád/a chodím do školy	12	20%
velmi nerád/a chodím do školy	8	13%
nevím	1	2%

Graf č. 10 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „míra spokojenosti“



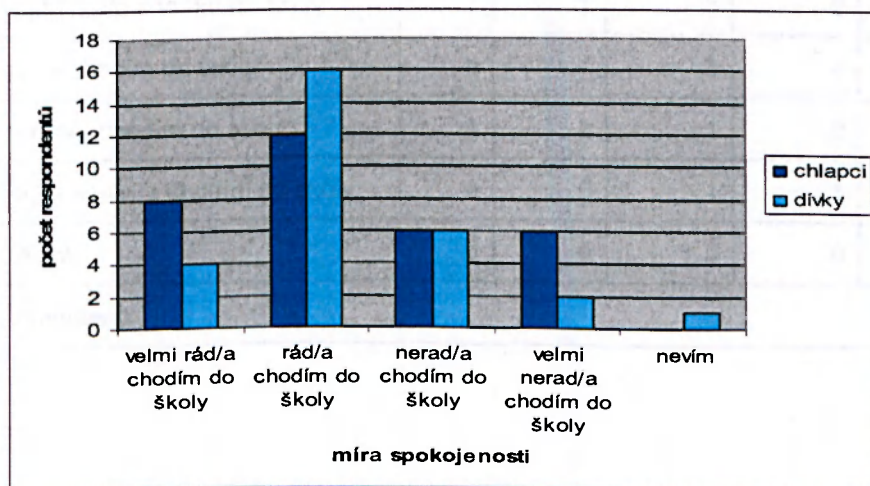
Nejčteněji označovanou odpovědí byla možnost rád/a chodím do školy. Takto ji označilo 45% respondentů, tedy 28 osob. Velmi rádo chodí do školy 20% respondentů, tedy 12 osob. Nerado do školy chodí taktéž 20% respondentů, tedy opětovně 20 osob. Velmi nerado do školy chodí 8 respondentů, tedy 13% z celkového počtu. Jeden z respondentů označil možnost nevím.

Pokud bychom z těchto kategorií (mimo kategorii nevím) vytvořili kategorie dvě: kategorie rád a velmi rád a kategorie nerad a velmi nerad chodím do školy, první zmiňovaná kategorie by druhou porazila více než dvojnásobně. Kategorie velmi rád a rád chodím do školy tvoří 65% z celkového počtu respondentů, zatímco kategorie nerad a velmi nerad chodím do školy celkově tvoří 33%.

Tabulka č. 11 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „míra spokojenosti“ z hlediska pohlaví

	chlapci	dívky
velmi rád/a chodím do školy	8	4
rád/a chodím do školy	12	16
nerad/a chodím do školy	6	6
velmi nerad/a chodím do školy	6	2
nevím	0	1

Graf č. 11 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „míra spokojenosti“ z hlediska pohlaví



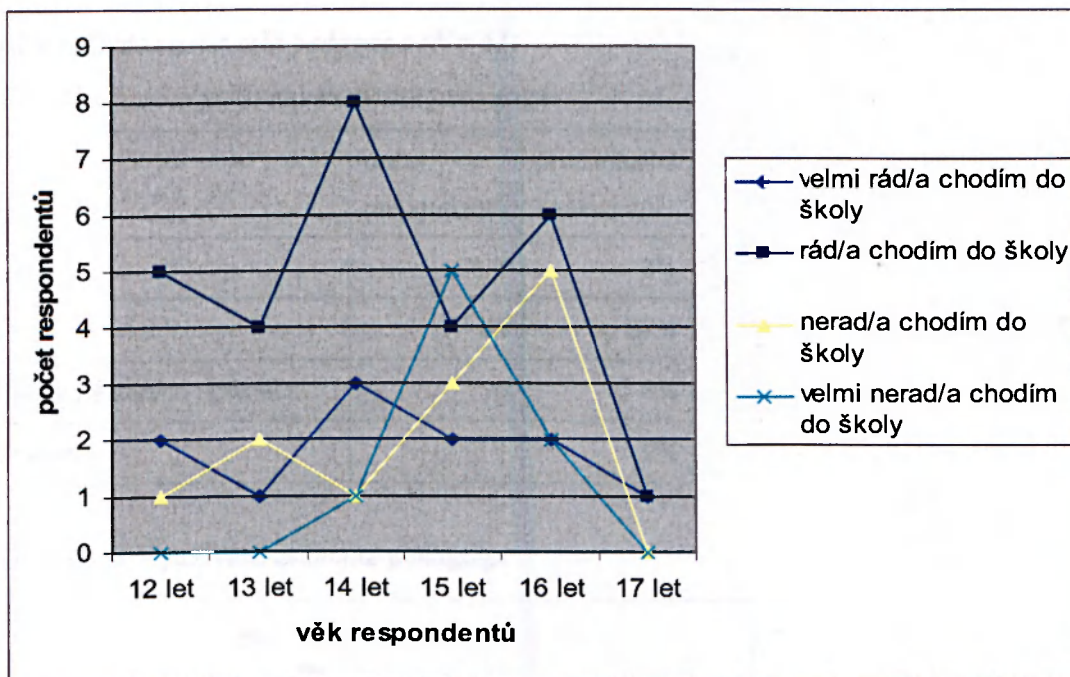
Zajímavý pohled byl umožněn porovnáním spokojenosti ve školním prostředí z hlediska pohlaví respondentů. Velmi rádo do školy chodí 8 chlapců a pouze poloviční počet dívek. Nejčteněji označovanou odpověď: rád chodím do školy, označilo naopak více dívek, konkrétně 16. Na stejnou otázku odpovědělo 12 chlapců. Zcela stejný počet chlapců i dívek označili odpověď: nerad chodím do školy. Velmi nerado do školy chodí více chlapců, nežli dívek, jedná se o poměr 3:1. Jeden z respondentů označil odpověď nevím.

Zajímavé je srovnání s druhou položkou, taktéž reprezentující spokojenost respondentů ve školním prostředí, konkrétně „známkování“ školy. Chlapci známku 1 udělovali méně nežli dívky. Naopak velmi rádi chodí do školy více chlapci nežli dívky. Tedy, pro respondentovu školu nejpozitivnější odpověď, v jednom případě je jí známka 1 a v druhém případě je jí tvrzení velmi rád chodím do školy, bylo pokaždé více hodnoceno jiným pohlavím. Naopak pro respondentovu školu možná to nejhorší tvrzení- tedy velmi nerad chodím do školy a nejhorší známka- tedy v tomto případě známka 3, bylo pokaždé nejčteněji hodnoceno chlapci. Chlapci čteněji nežli dívky označovali známku 3 a čteněji označovali tvrzení velmi nerad chodím do školy.

Tabulka č. 12 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „míra spokojenosti“ z hlediska věku respondentů

	počet respondentů					
	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let	17 let
velmi rád/a chodím do školy	2	1	3	2	2	1
rád/a chodím do školy	5	4	8	4	6	1
nerad/a chodím do školy	1	2	1	3	5	0
velmi nerad/a chodím do školy	0	0	1	5	2	0
nevím	0	0	0	0	1	0
neuveдено	1					

Graf č. 12 Hodnocení školského zařízení ze strany respondentů: „míra spokojenosti“ z hlediska věku respondentů



Tento pohled nám opětovně umožnil srovnání označovaných tvrzení z hlediska věku respondentů. Čehož bylo využíváno již v předešlé prezentované položce dotazníku: v tzv. známkování. Zde platilo: čím vyšší byl věk respondentů, tím horší bylo hodnocení daného školského zařízení. V tomto případě toto pravidlo není tak výrazné. Povšimnout si jej můžeme v trajektorii tvrzení rád/a chodím do školy. A výrazněji je viditelné také v kategorii nerad chodím do školy. Ostatní trajektorie nám tuto tendenci nepotvrdily.

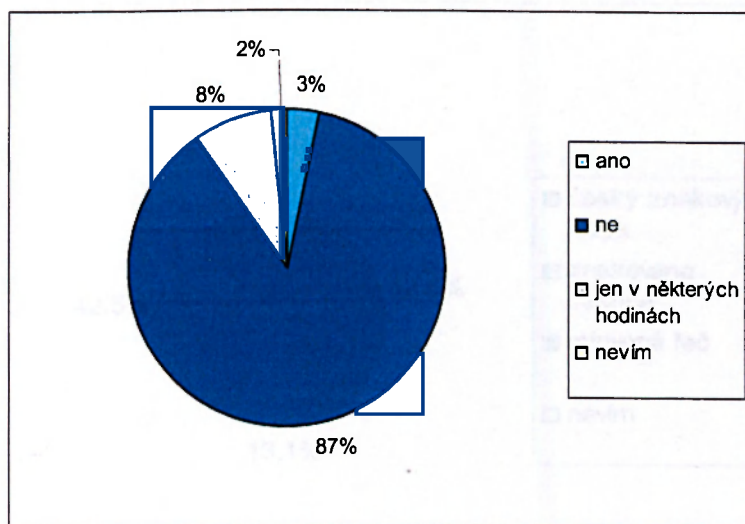
3. 4. 3 Komunikace ve školním prostředí respondentů (tedy žáků daného školního zařízení)

h) Využívání asistenta pedagoga (N= 61)

Tabulka č. 13 Využívání asistenta pedagoga

	počet respondentů	procentuální zastoupení
ano	2	3%
ne	53	87%
jen v některých hodinách	5	8%
nevím	1	2%

Graf č. 13 Využívání asistenta pedagoga



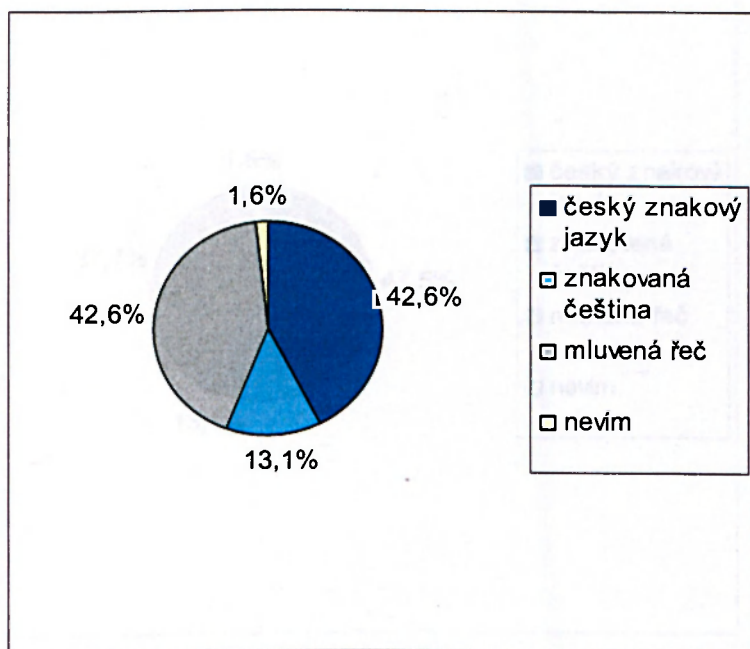
87% respondentů uvedlo, tj. 53 osob, že asistenta pedagoga při vyučovacích hodinách nevyužívá. 8% respondentů uvedlo, tj. 5 osob, že asistenta pedagoga využívá, ale jen v některých hodinách. 3% respondentů uvedla, že asistenta pedagoga využívá. Jeden respondent označil variantu nevím.

ch) Zastoupení komunikačních modů v komunikaci iniciované žákem vůči k učitelům (N= 61)

Tabulka č. 14 Komunikace žák→ učitelé

	počet respondentů	procentuální zastoupení
český znakový jazyk	26	42,6%
znakovaná čeština	8	13,1%
mluvená řeč	26	42,6%
jiný komunikační modus	0	0%
nevím	1	1,6%

Graf č. 14 Komunikace žák→ učitelé



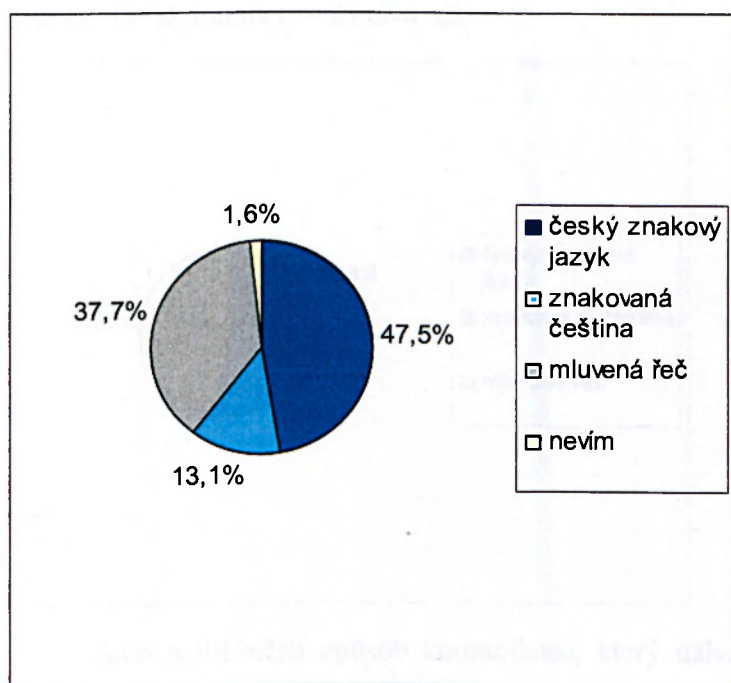
Dominujícím komunikačním módem, který je užíván v komunikaci žáka vůči učiteli je ve shodném zastoupení český znakový jazyk a mluvená řeč. Oba tyto komunikační módy mají po 42,6 % . Znakovanou češtinu označilo 13,1 % respondentů. Jeden respondent označil nabízenou variantu nevím.

i) Zastoupení komunikačních modů v komunikaci mezi žáky navzájem (N= 61)

Tabulka č. 15 Komunikace žák↔ žák

	počet respondentů	procentuální zastoupení
český znakový jazyk	29	47,5%
znakovaná čeština	8	13,1%
mluvená řeč	23	37,7%
jiný komunikační modus	0	0%
nevím	1	1,6%

Graf č. 15 Komunikace žák↔ žák



Nejčteněji užívaným komunikačním modem mezi žáky navzájem je český znakový jazyk, který využívá 47,5% respondentů. Druhým nejčtenějším je mluvená řeč, kterou využívá 37,7% respondentů. Znakovanou češtinu označilo 13,1% respondentů. Jeden respondent označil nabízenou variantu nevím.

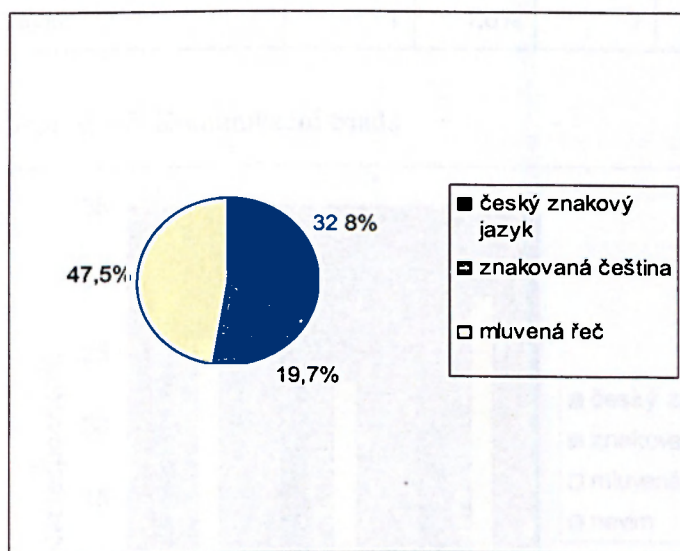
j) Zastoupení komunikačních modů v komunikaci iniciované učiteli vůči k žákům

(N= 61)

Tabulka č. 16 Komunikace učitel→ žák

	počet respondentů	procentuální zastoupení
český znakový jazyk	20	32,8%
znakovaná čeština	12	19,7%
mluvená řeč	29	47,5%
jiný komunikační modus	0	0%
nevím	0	0%

Graf č. 16 Komunikace učitel→ žák



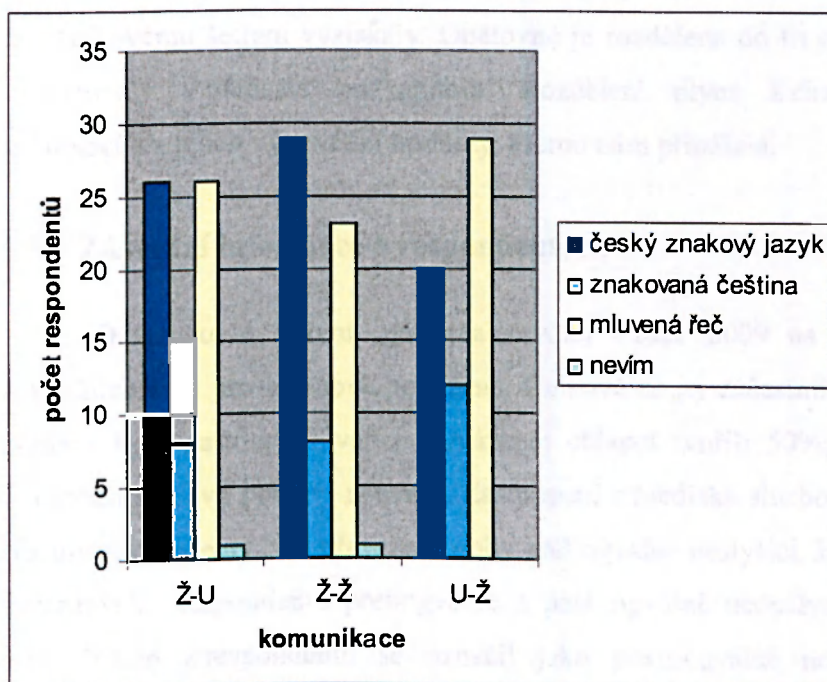
Jako nejběžnější způsob komunikace, který užívají učitelé vůči svým žákům byla označena mluvená řeč. Označilo ji celkově 47,5% respondentů. Druhým nejčtetnějším způsobem byl označen český znakový jazyk. Označilo jej 32,8% respondentů. Nejméně využívaným komunikačním modem se stala znakovaná čeština, kterou označilo jen 19,7% respondentů.

k) *Vzájemné porovnání užívání komunikačních modů v „komunikační triádě“³⁰ (N=61). Tedy v komunikaci iniciované žákem vůči učitelu, mezi žáky navzájem a v komunikaci iniciované učitelem vůči žákům.*

Tabulka č. 17 Komunikační triáda

	počet respondentů					
	Ž → U	Ž → U v %	Ž ↔ Ž	Ž ↔ Ž v %	U → Ž	U → Ž v %
český znakový jazyk	26	42,6%	29	47,5%	20	32,8%
znakovaná čeština	8	13,1%	8	13,1%	12	19,7%
mluvená řeč	26	42,6%	23	37,7%	29	47,5%
jiný komunikační modus	0	0%	0	0%	0	0%
nevím	1	1,6%	1	1,6%	0	0%

Graf č. 17 Komunikační triáda



³⁰ Vysvětleno viz kapitola 3.2.3 Vytýčené cíle dílčích položek dotazníku

Jak je z grafu patrné, každá komunikace mezi dílčími komunikačními partnery vykazuje poněkud odlišné zastoupení jednotlivých komunikačních modů. V komunikaci iniciované žákem vůči učiteli shodně dominují a jsou zastoupeny jak český znakový jazyk, tak mluvená řeč. V komunikaci mezi žáky navzájem dominuje český znakový jazyk, užívá jej 47,5% respondentů. Naopak v komunikaci iniciované učitelem vůči žákům dominuje mluvená řeč, označilo ji 47,5% respondentů. Námi očekávaný dominující komunikační modus, v podobě znakové češtiny byl respondenty nejméně označován a tvořil jen 19,7%.

Bohužel je však nutno podotknout, že jsme při realizaci dotazníkového šetření narážely na nesrovnalosti ohledně těchto položek dotazníku. Mnoho respondentů, jak jsme si mohly všimnout, nedokázalo rozlišit rozdílnost mezi českým znakovým jazykem a znakovou češtinou a to ani po upřesnění či opětovnému vysvětlení otázky.

3.5 Závěr dotazníkového šetření

Tato podkapitola shrnuje a prezentuje předešlé informace, které jsme díky dotazníkovému šetření vyzískaly. Opětovně je rozdělena do tří celků, které se shodně vyskytovaly v předešlé podkapitole. Rozdělení plyne z charakteru vyzískaných informací a z jejich výpovědní hodnoty, kterou nám přinášela.

3.5.1 Základní informace o respondentech

Dotazníkové šetření bylo realizováno v roce 2009 na druhém stupni třech základních škol pro sluchově postižené. Celkově se jej zúčastnilo 61 žáků. Z hlediska pohlaví bylo zastoupení velice vyvážené: chlapci tvořili 50%, dívky 48% a jeden z respondentů své pohlaví nevedl. Zastoupení z hlediska sluchových vad bylo pestré. Našimi respondenty byli převážně osoby prelingválně neslyšící, které tvořili 48% všech dotázaných. Respondentů prelingválně a postlingválně nedoslýchavých bylo celkově 30%. Jeden z respondentů se označil jako postlingválně neslyšící. Celých 20% respondentů však na otázku zjišťující danou sluchovou vadu nevedlo odpověď. Což, jak jsme uváděly již v předešlé podkapitole, mohlo být zapříčiněno špatnou formulací otázky či neznalostí odpovědi ze strany respondentů.

Věk našich respondentů byl v rozmezí od 12 do 17 let. Nejčteněji však byla zastoupena věková kategorie šestnáctiletých, kam spadalo celkově 17 respondentů. S čímž souvisí i počty respondentů v jednotlivých školních ročnících. Nejčtenějším aktuálně navštěvovaným ročníkem byl ročník devátý, který navštěvovalo 24 respondentů ze všech třech oslovených škol.

3.5.2 Doplnující informace o respondentech

Do této kategorie jsme zařadily využívání kompenzačních pomůcek. Jak z šetření vyplynulo, nejčteněji využívanou kompenzační pomůckou bylo jednoznačně sluchadlo, které využívalo celkově 66% respondentů. Jeden z našich respondentů byl uživatelem kochleárního implantátu. Na jiné pomůcky jsme v dotazníkovém šetření nenarazily. Předpokládaly jsme například využívání FM pojítek, indukčních smyček či skupinových zesilovačů, jejichž vlastnosti bývají využívány především v rámci vzdělávání žáků se sluchovým postižením. Náš předpoklad se dotazníkovým šetřením nepotvrdil.

Zajímavé bylo sledovat spokojenost respondentů v daném školním prostředí. Položky dotazníku, které se tímto tématem zabíraly, pro nás nesly doplňující výpovědní informaci a pro respondenty měly spíše odpočinkový či zábavný charakter. Přesto přinesly velice zajímavé informace, především v porovnání odpovědí z hlediska věku a pohlaví. Jednalo se o dvě škálové položky, jejichž výsledky jsou uváděny dále.

První položkou bylo tzv. známkování. Jednalo se o položku dotazníku, ve které měli respondenti označit jednu z nabízených variant: od známky 1 až po známku 5. Nejčteněji udělovanou známkou byla známka 2. Celkově ji označilo 44% respondentů. Zajímavé bylo také zjištění, že nejhorsím hodnocením daných školských zařízení byla známka 3.

Pohled z hlediska pohlaví respondentů byl velice poutavý. Z hlediska ženského pohlaví byla nejčteněji udělovaná známka 1, celkově ji uvedlo 14 dívek. Chlapci byli v používání tohoto hodnocení opatrnější, celkově známku 1 použilo jen 8 chlapců. Znamka 2 byla použita zhruba ve stejné míře u obou pohlaví. Oproti tomu známka 3 byla mnohem frekventovanější u chlapců. Celkově ji označilo 10 chlapců. Dívky ji

označily pouze jedenkrát. Shrnutí: dívky čteněji užívaly nejlepší možné hodnocení v podobě známky 1, zatímco chlapci mnohem čteněji využívali hodnocení v tomto případě nejhorší, tedy v podobě známky 3.

Toto hodnocení bylo neméně poutavé sledovat taktéž z hlediska aktuálního věku respondentů. Zde nám výsledný graf ukázal, že trajektorie známky 1 měla s přibývajícím věkem respondentů klesající tendenci. Oproti tomu známka 3 měla s přibývajícím věkem respondentů naopak stoupající tendenci. Tedy, čím vyšší byl věk respondentů, tím horší bylo jejich hodnocení.

Hodnocením daného školského zařízení se zabírala taktéž sedmá položka dotazníku, kde bylo cílem respondentů označit to tvrzení, se kterým se ztotožňovali. Jednalo se o možnosti: velmi rád/a chodím do školy – rád/a chodím do školy - nerad/a chodím do školy – velmi nerad/a chodím do školy – nevím. Nejčteněji označovanou odpovědí byla možnost rád/a chodím do školy, ke které se celkově přihlásilo 45% respondentů. Celkově potěšující informací bylo, že velmi rádo či alespoň rádo chodí do daného školského zařízení 65% respondentů. Nerado či dokonce velmi nerado do daného školského zařízení chodí 33% respondentů, což je zhruba dvakrát méně nežli u předešlé kategorie. Pokud vezmeme v potaz převažující věk respondentů- tedy období puberty, kdy jsou názory často o něco málo „kritičtější“, výsledek je to vcelku vstřícný. Opět jsme i v této položce dotazníku vytvořily dva pohledy, tedy pohled z hlediska pohlaví a z hlediska věku. Z hlediska pohlaví vybírali chlapci extrémní varianty nabízených odpovědí více nežli dívky. Jak variantu velmi rád, tak variantu velmi nerad označovali chlapci více nežli dívky, jednalo se zhruba o poměr 2:1 (chlapci ku dívkám). Z hlediska věku se taktéž objevovaly křivky, které poukazyvaly na klesající tendenci hodnocení s přibývajícím věkem. Nebyly však tak průkazné, tak jednoznačné, jako tomu bylo u položky předešlé.

3.5.3 Komunikace ve školním prostředí respondentů

První položka dotazníku, která nám osvětlovala a dokreslovala možný způsob komunikace ve školním prostředí respondentů, byla otázka týkající se na využívání asistenta pedagoga. Celých 87% respondentů uvedlo, že asistenta pedagoga nevyužívá.

8% respondentů uvedlo, že asistenta pedagoga využívá, ale jen v některých hodinách. Pouhé 3% respondentů uvedly, že asistenta pedagoga běžně využívá.

Stěžejní informace nám však přinesly položky dotazníku týkající se komunikační triády³¹. Komunikace ve školním prostředí respondentů byla posuzována ve třech dílčích rovinách, v závislosti na daných komunikačních partnerech. První komunikační rovinou byla komunikace, kterou inicioval samotný žák, tedy respondent, vůči svému učiteli či učitelům. Zde zcela shodně dominovaly dva komunikační módy: český znakový jazyk a mluvená řeč. Oběma bylo respondenty přiděleno po 42,6%. Což může být překvapivé, vzhledem k zastoupení sluchových vad u námi oslovených respondentů: za osoby prelingválně neslyšící se celkově označilo 48% respondentů, za osoby nedoslýchavé (ať prelingválně či postlingválně) se považuje 30% respondentů. Proto by se dalo očekávat vyšší zastoupení českého znakového jazyka jako zvoleného komunikačního modu. Toto však mohlo být zkresleno 20% respondentů, kteří u položky dotazníku zjišťující povahu sluchové vady neuvedli odpověď. Tedy, ve skutečnosti mohlo být zastoupení nedoslýchavých osob vyšší, nežli procento, které nám šetření odhalilo. Procentuální zastoupení znakované češtiny bylo 13,1%.

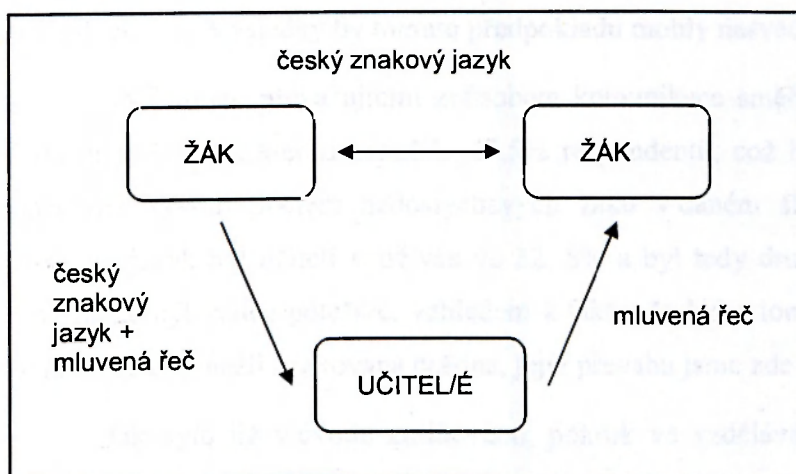
Druhou komunikační rovinou byla komunikace mezi žáky navzájem. Zde byl jako převažující komunikační modus zvolen český znakový jazyk (označilo jej 47,5% respondentů). Druhou nejčtetnější variantou byla mluvená řeč (37,7%) a nejméně označovanou zde byla znakovaná čeština, kterou zvolilo 13,1% respondentů.

Poslední sledovanou komunikační rovinou byla komunikace směřující od učitele či učitelů směrem k našim respondentům, k tamním žákům. Zde byla nejčtetněji označována mluvená řeč, kterou celkově označilo 47,5% respondentů. Druhým způsobem komunikace byl překvapivě český znakový jazyk, který tvořil 32,8% a nejméně užívanou byla opětovně znakovaná čeština s 19,7%.

Pokud se soustředíme jen na nejčtetněji označované komunikační módy a to ve všech třech komunikačních rovinách, které zde byly vymezovány, vznikne následující schéma:

³¹ Vysvětleno viz kapitola 3.2.3 *Vytyčené cíle dílčích položek dotazníku*

Diagram č. III. Komunikační mody, které dominují ve školním prostředí respondentů



Neboli, český znakový jazyk společně s mluvenou řečí převládal v komunikaci směřující od žáků k učitelům, samotný český znakový jazyk převládal v komunikaci mezi žáky navzájem a mluvená řeč byla nejčastěji užívána v komunikaci směřované od učitele k žákům. Což pokud srovnáme s námi předpokládanými výsledky bude vypadat následovně:

Tabulka č. XII. Předpoklady a výsledky dotazníkového šetření

Komunikace	Předpokládaný převažující komunikační modus	Výsledný převažující komunikační modus
žák ↔ žák/žáci	český znakový jazyk	český znakový jazyk
žák → učitel/ učitelé	český znakový jazyk	český znakový jazyk + mluvená řeč
učitel → žák	znakovaná čeština	mluvená řeč

Z tabulky je patrné, že jediný předpoklad, který se zcela naplnil, byl převažující způsob komunikace mezi žáky navzájem, jímž byl český znakový jazyk. V dominující komunikaci žáka vůči učiteli byl shodně zastoupen nejen český znakový jazyk, ale také mluvená řeč. Což mohlo být zapříčiněno vysokým počtem nedoslýchavých žáků (celkově 30%). Zvláště pokud bychom předpokládaly, že z vysokého podílu respondentů, kteří neoznámili odpověď (jednalo se o 20% respondentů) by převážná

většina spadala do kategorie této sluchové vady (a jednalo by se tedy o osoby nedoslýchavé). Výsledky by tomuto předpokladu mohly nasvědčovat.

Výsledným prevažujícím způsobem komunikace směřující od učitelů k žákům byla mluvená řeč, kterou označilo 47,5% respondentů, což by mohlo být způsobeno opětovně vyšším počtem nedoslýchavých žáků v daném školním prostředí. Český znakový jazyk byl učiteli využíván ve 32, 8% a byl tedy druhý nejčteněji používaný. Což může být velice potěšivé, vzhledem k faktu, že byl v tomto případě užíván téměř dvakrát čteněji nežli znakovaná čeština, jejíž převahu jsme zde předpokládaly.

Jak bylo již v úvodu zmiňováno, pokrok ve vzdělávání sluchově postižených spočívá v zavádění českého znakového jazyka a odstraňování znakované češtiny (Věra Strnadová, 1998b). Čemuž by výsledky dotazníkového šetření mohly napovídat. Znakovaná čeština byla ve srovnání s ostatními komunikačními mody užívána zcela v nejmenší míře a to ve všech zvolených komunikačních rovinách. Vize současného speciálního školství by tak byla velice potěšující a pokrok dle slov Věry Strnadové by byl pozvolna naplňován. Ovšem a to již bylo zmiňováno, musely bychom opomenout, že termín znakovaná čeština nebyl pro naše respondenty plně srozumitelný. Ne vždy a ne každý respondent uměl rozlišit právě termín český znakový jazyk a znakovaná čeština. V čemž spočívá svízel dotazníkové metody, kterou ačkoli jsme se snažily minimalizovat (např. přímým kontaktem s respondenty či alespoň požádáním o případné osvětlení vzniklých nesrovnalostí), nemuselo se nám tak podařit v plné míře.

Na závěr by se dalo uvažovat o jinak zvolené metodě sběru dat, např. v podobě rozhovoru s probandy. Přesto bychom si ani v tomto případě nebyly jisté, zda by výpovědní hodnota byla o tolik vyšší. To proto, že ačkoli jsme ke sběru dat využívaly dotazníkové metody, často jsme v přímém kontaktu s probandy byly nuceny využívat i metody rozhovoru. Jednalo se právě o případy, kdy se v dílčích položkách dotazníku objevovaly nesrovnalosti a respondent nevěděl, jakým způsobem či na co má odpovědět. Nehledě na fakt, že ve zvolené metodě přímého rozhovoru s probandy, by s největší pravděpodobností bylo potřeba využít služby nejen tlumočnicka českého znakového jazyka, ale taktéž služby tlumočnicka znakované češtiny.

Závěr

Český znakový jazyk versus znakovaná čeština: dva zcela odlišné komunikační mody. Téma, které je čteně a bouřlivě diskutováno, především díky odlišným názorům na jejich využívání, na vytyčené cíle či na role, které zaujímají v procesu vzdělávání osob se sluchovým postižením.

Jejich pojetí se v průběhu času proměňuje, tak jako se mění trendy a vize samotného vzdělávání osob se zdravotním postižením. Český znakový jazyk je dnes pojímán jako plnohodnotný a zcela přirozený jazyk a toto pojetí zaručuje i současné zákonodárství. Učíme se plně respektovat jazykově-kulturní menšinu Neslyšících v České republice se všemi specifiky, které jsou její součástí. Tak jako je např. český znakový jazyk a komunikace skrze něj.

Na opačném konci stojí znakovaná čeština, která byla dříve chápána jako vyšší či prestižnější verze českého znakového jazyka (Kotvová, Komorná, 2008). Dnes tomu tak není, ba přímo naopak. Její odstraňování ze vzdělávacího procesu osob se sluchovým postižením je označováno jako pokrok a jako zcela cílený a potřebný počin (Strnadová, 1998b). To proto, že ačkoli znakovaná čeština předkládá propojení obou komunikačních modů: jak znakového, tak mluveného; činí tak pouze v jakési „okleštěné“ formě. Informační hodnota obou těchto modů, tedy jak českého znakového jazyka, tak mluveného českého jazyka, není zcela plnohodnotná. Uživatelé znakované češtiny si tak nemohou osvojit v plné míře ani jeden z nabízených jazyků (Kotvová, Komorná, 2008).

Naším cílem bylo zmapování využívání těchto komunikačních modů na vybraných školách pro sluchově postižené, čehož bylo dosaženo. Prostředkem, který nám měl toto umožnit, bylo dotazníkové šetření, které přinášelo nejen potřebné informace, ale bohužel také úskalí, která jsou neodmyslitelně jeho součástí. Pro nás jednoznačně největším úskalím byla formulace dílčích položek dotazníku. Bylo nesmírně obtížné vymezit jej takovým způsobem, aby byly pro respondenty srozumitelné a pochopitelné a zároveň, aby pro nás nesly potřebné výpovědní informace. Ačkoli jsme se snažily podchytit tyto nesnáze, které by mohly vést ke

zkreslení výsledných informací (např. přímou účastí při sběru dat), nemuselo se nám tak podařit v plné míře.

Výsledky dotazníkového šetření nám přinesly tyto informace: dominující shodné zastoupení českého znakového jazyka a mluvené řeči v komunikaci směřující od žáků k učitelům, dominující český znakový jazyk v komunikaci mezi žáky navzájem a dominující mluvenou řeč v komunikaci směřované od učitele k žákům. Zastoupení znakové češtiny bylo ve všech třech vymezených komunikačních rovinách zcela nejnižší, což by mohlo svědčit o jistém pokroku směrem kupředu a o snaze vzdělávat osoby se sluchovým postižením v takovém komunikačním modu, který je pro ně zcela přirozený. Přeměna školství, které si klade za úkol vzdělávat osoby se sluchovým postižením, by tak mohla být pozvolna naplňována, čemuž by výsledky dotazníkového šetření mohly napovídat.

I přes toto velice potěšující zjištění, bychom rády poukázaly na drobný konflikt, kterého jsme si v rámci realizovaného dotazníkového šetření povšimly. Ačkoli je znaková čeština užívána čím dál méně frekventovaně a jasnou převahu má užívání českého znakového jazyka, je zde možné narazit na rozpor, na který poukazovala např. Carol J. Ertingová (1998). Osoby se sluchovým postižením jsou sice vzdělávány pro ně naprosto přirozeným způsobem, tedy prostřednictvím českého znakového jazyka, ovšem a zde narážíme na zmiňovanou rozepří, zároveň jsou vzdělávány osobami, které český znakový jazyk zpravidla a ve většině případů neužívají jako primární a přirozenou formu své komunikace. Zastoupení neslyšících pedagogů, kteří jsou rodilými uživateli českého znakového jazyka, je dle našich předpokladů velice mizivé, což je obrovská škoda.

Do budoucna bychom rády rozpracovaly toto šetření v diplomové práci, ve které bychom chtěly oslovit veškeré základní školy pro sluchově postižené a tamní žáky druhého stupně v České republice, čímž bychom získaly data celorepublikového charakteru. Neméně zajímavé by bylo zkombinovat dotazníkové šetření nejen u tamních žáků, ale také u tamního pedagogického personálu, což by mohlo přinést pozoruhodnou konfrontaci obou stran, které jsou součástí procesu vzdělávání osob se sluchovým postižením.

V závěru bychom měly zhodnotit také odbornou literaturu, která se touto problematikou zabývá. Zde nám nezbyvá než prosté konstatování: odborné literatury, která se věnuje tématice českého znakového jazyka a znakované češtiny je celkově dostatek, ovšem míra dostupnosti je již poněkud nižší. Rády bychom zde poukázaly na publikace vydávané Českou komorou tlumočnicků znakového jazyka o. s., ve kterých je možné nalézt vzácné informace, které se běžně v jiných publikacích nevyskytují a na Informační centrum o hluchotě na Praze 5, konkrétně na odbornou knihovnu, která je jeho součástí. Zde je možno nalézt mnoho pramenů, které nejsou běžně dostupné.

ROZMAN, J. (2004). ISBN 80-246-0339-9.

ROSENSTAIN, J., SAUENIER, L. K. *The Sign of English: stories: a beginning book in sign language* (1984). 3rd edition. Washington, DC: Gallaudet University Press. 1984. ISBN 0-91-560-82-1.

ROZMAN, J. *První slovník znakového jazyka pro nevidomé*. 1. vyd. Praha: Naše knihy, 2001. ISBN 80-902292-9-6.

ROZMAN, J. *Tlumočnick jako most komunikace mezi slyšícím zdravotníkem a nevidícím pacientem*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2002. ISBN 80-90-87133-80-6.

ROZMAN, J. *Jazyk a jazykové příležitosti a slovníky*. 3. doplněné vyd. Praha: Naše knihy, 2007. ISBN 80-246-0134-0.

ROZMAN, J. *Tlumočnick*. In *Ve světě sluchového postižení: informace a vzdělávací možnosti nevidomých pro zdravotnické pracovníky a lékaře a poskytnutí psychologické podpory zdravotnickým pracovníkům a lékařům v sociálním prostředí*. Praha: Sdělovací ústav, 2005. s. 37-41. ISBN 80-85792-27-7.

ROZMAN, J. *Legislativa jazyků, termínologie a výkladový slovník*. 3. doplněné a rozšířené vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2007. ISBN 978-80-902316-6-7.

ROZMAN, J., L. et al. *Defektologie českého jazyka*. 1. upravené vyd. Račňany: H&H, 1988. ISBN 80-8072765-5.

ROZMAN, J. C. J. *Kulturní výchova ve škole pro nevidomé děti*. In *Komunikace nevidomých: sociolingvistická lingvistika jazyka*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1993. s. 111-127. ISSN 80-85-899-40-X.

Seznam použité literatury

- BÍMOVÁ, P. Znakový jazyk jako základní atribut komunity neslyšících. In *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleární implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam, 2005. s. 15-19. ISBN 80-86792-27-7.
- BÍMOVÁ, P. Jazyk znakový- jazyk přirozený. In *Čeština doma a ve světě*, 2002, 10, č. 2-3, s. 100- 103. ISSN 1210-9339.
- BORNSTEIN, H., SAULNIER, L. K. *The Signed English starter: a beginning book in the signed english system*. 5th edition .Washington, DC: Gallaudet University Press, 1995. ISBN 0-913580-82-1.
- BORT, J. et al. *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*. 1. vyd. Praha: Naděje o.s., 2001. ISBN 80-902292-9-8.
- CZUMALOVÁ, A. *Tlumočnick jako most komunikace mezi slyšícím zdravotníkem a neslyšícím pacientem*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 978-80-87153-86-4.
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 3. doplněné vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0.
- DINGOVÁ, N. Tlumočnick. In *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleární implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam, 2005. s. 37-41. ISBN 80-86792-27-7.
- DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník: terminologický a výkladový*. 3. doplněné a rozšířené vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007. ISBN 978-80-902536-6-7.
- EDELSBERGER, L. et al. *Defektologický slovník*. 3. upravené vyd. Jinočany: H&H, 2000. ISBN 80-86022-76-5.
- ERTINGOVÁ, C. J. Kulturní konflikt ve škole pro neslyšící děti. In *Komunikace neslyšících: sociolingvistika (antologie textů)*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. s. 113-127. ISBN 80-85899-40-X.

- HORÁK, F., CHRÁSKA, M. *Úvod do metodologie pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989.
- HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1997. ISBN 80-7216-006-0.
- HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 2. díl*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998. ISBN 80-7216-075-3.
- HRUBÝ, J., ZÍKA, D. *Předběžné vyhodnocení dotazníkové akce na českých školách pro sluchově postižené*. Praha: Sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany, 1996.
- HRONOVÁ, A. Znakovaná čeština. In *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleární implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam, 2005. s. 20-21. ISBN 80-86792-27-7.
- HUDÁKOVÁ, A. et al. *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleární implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam, 2005. ISBN 80-86792-27-7.
- HUDÁKOVÁ, A., MOTEJZÍKOVÁ, J. Terminologická džungle. In *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleární implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam, 2005. s. 11-14. ISBN 80-86792-27-7.
- CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1367-1.
- JANOTOVÁ, N. *Odezírání u sluchově postižených*. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-82-6.
- JANOTOVÁ, N., SVOBODOVÁ, K. *Integrace sluchově postiženého dítěte v mateřské a základní škole*. 1. vyd. Praha: Septima, 1996. ISBN 80-85801-72-8.
- JANOUSEK, J. et al. *Metody sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1986.

- KEBLOVÁ, A. *Speciální školy pro sluchově postižené v České republice*. Praha: MŠMT ČR, 2000.
- KLIMA, E., BELLUGI, U. et al. *The Signs of Language*. Cambridge : Harvard University Press, 1979. ISBN 0-674-80796-0.
- KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s.r.o., 1998. ISBN 80-90-1647-8-1.
- KOLEKTIV AUTORŮ Z NSDSK. *Znakový jazyk: základní kurs*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1991.
- KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina- kultura neslyšících*. 2. opravené vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-94-9.
- KOTVOVÁ, M., KOMORNÁ, M. *Praktický kurz znakované češtiny*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-30-7.
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0329-2.
- KRAHULCOVÁ- ŽATKOVÁ, B. *Komplexní komunikační systémy těžce sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-239-7.
- KUCHAŘOVÁ, L. Ikoničnost v českém znakovém jazyce. In *Jazyk neslyšících: Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, 2005. s. 42-46.
- KUCHAŘOVÁ, L., TIKOVSKÁ, L. Klasifikátory v českém znakovém jazyce. In *Jazyk neslyšících: Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, 2005. s. 69-77.
- MACUROVÁ, A. Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky). In *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, 2001, 11, č. 2, s. 69- 75. ISSN 1211-2720.
- MACUROVÁ, A., NOVÁKOVÁ, R. Poznáváme český znakový jazyk. Český znakový jazyk v kontaktu. In *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, 2008, 18, č. 4, s. 278- 298. ISSN 1211-2720.

- MOTEJZÍKOVÁ, J. Poznáváme český znakový jazyk V. Specifické znaky. In *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, 2003, 13, č. 3, s. 218-226. ISSN 1211-2720.
- MRZÍLKOVÁ, E., OSTATKOVÁ, M. *Základy české znakové řeči I*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1993. ISBN 80-85467-30-5.
- MÜLLER, O., VALENTA, M. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 2. vyd. Praha: Parta, s.r.o., 2004. ISBN 80-7320-063-5.
- OKROUHLÍKOVÁ, L. *Český znakový jazyk- přirozený jazyk, lexikografie* (přednáška). Praha: UK v Praze, Pedagogická fakulta, 27.3.2008.
- OKROUHLÍKOVÁ, L. *Lexikografie a dostupné slovníky znakované češtiny*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-11-6.
- OKROUHLÍKOVÁ, L., SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, P. *Rysy přirozených jazyků: český znakový jazyk jako přirozený jazyk. Lexikografie: slovníky českého znakového jazyka*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-47-5.
- POTMĚŠIL, M. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0766-3.
- POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-715-4.
- POTMĚŠIL, M. *Prstová abeceda*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1992.
- POTMĚŠIL, M., HRONOVÁ, A. Pohledy na způsoby komunikace ve vzdělávání sluchově postižených. In *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, 2001, 11, č. 2, s. 76- 90. ISSN 1211-2720.
- PRŮCHA, J. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- PULDA, M. *Surdopedie se zaměřením na raný a předškolní věk*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0476-2.
- PULDA, M. *O výuce odezírání*. Praha: Naše vojsko, s. p., 1990. ISSN 0323-0732.

- ŘEHÁKOVÁ, K. Vizuálně pohybové jazyky neslyšících. In *Surdopedie: Komunikace sluchově postižených I*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. II. část, s. 76-166. ISBN 80-7066-004-X.
- SERVUSOVÁ, J. *Kontrastivní lingvistika- český jazyk x český znakový jazyk*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-07-9.
- SKALKOVÁ, J. et al. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. doplněné vyd. Praha: SPN, 1985.
- STRNADOVÁ, V. *Odezírání jako schopnost*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-97153-27-7.
- STRNADOVÁ, V. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. Ministerstvo zdravotnictví, 1998a. ISSN 0323-0732.
- STRNADOVÁ, V. *Hluchota a jazyková komunikace: současné problémy české komunity neslyšících I*. Praha: Filozofická fakulta UK, Katedra českého jazyka, 1998b. ISBN 80-85899-45-0.
- STRYKOVÁ, E. Další způsoby péče o osoby s postižením sluchu. In *Klinická logopedie*. 2. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2007. Kapitola 23, s. 531-547. ISBN 978-80-7367-340-6.
- ŠEBKOVÁ, H. Mimika v českém znakovém jazyce. In *Jazyk neslyšících: Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, 2005. s. 47-51.
- ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA, I. et al. *Klinická logopedie*. 2. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.
- TARCSIOVÁ, D. *Prstová abeceda*. 1. vyd. Nitra: Effeta- stredisko sv. F. Saleského, 2002. ISBN 80-968584-4-0.
- Zákon 155/1998 Sb. ze dne 11. června 1998 o znakové řeči a o změně dalších zákonů.
- Zákon 384/2008 Sb. ze dne 23. září 2008, kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony.
- Zákon 423/2008 Sb. předseda vlády vyhlašuje úplné znění zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 384/2008 Sb., zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Seznam použitých internetových zdrojů

Dotazník- online: jak na dotazník [online]. [cit. 2009-03-21]. Dostupné z: <http://www.dotaznik-online.cz/index.htm>.

FIKEJS, J. *Prstová abeceda: česká prstová abeceda* [online]. Ruce.cz, 25.10.2005 [cit. 2009-02-20]. Dostupné z: <http://ruce.cz/prstova-abeceda>.

Historie [online]. Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené- Plzeň [cit. 2009-03-21]. Dostupné z: <http://www.sluchpost-plzen.cz/>.

KOLAJA, D. *Problémy neslyšících na českých soudech- testuje se unikátní projekt, který jim má pomoci* [online]. 15.1.2009 [cit. 2009-02-12]. Dostupné z: <http://www.ejustice.cz/problemy-neslysicich-na-ceskych-soudech-testuje-se-unikatni-projekt-ktery-jim-ma-pomoci>.

MYSLIVEČKOVÁ, R. *Tlumočnická profese a neslyšící děti* [online]. Ruce.cz, 11.1.2008 [cit. 2009-03-20]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/287>.

NOVÁK, M. *Simultánní přepis mluvené češtiny pro osoby se sluchovým postižením* [online]. 11.6.2008 [cit. 2009-02-12]. Dostupné z: <http://www.helpnet.cz/data/inspo/2008/Novak.pdf>.

Obecně o znakovém jazyce [online]. Ruce.cz [cit. 2009-02-16]. Dostupné z: <http://ruce.cz/znakovy-jazyk/obecne>.

ODBOR 22. *Osobní asistent a Asistent pedagoga- jednání MPSV a MŠMT ze dne 29.7.2004* [online]. MPSV, 10.5.2005. [cit. 2009-03-20]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1084>.

O škole [online]. Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova [cit. 2009-02-18]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>.

Složky totální komunikace [online]. [cit. 2009-02-17]. Dostupné z: <http://www.gjk.cz/~xkrop01/znakovfka/slozky.htm>.

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené [online]. [cit. 2009-03-21]. Dostupné z: <http://www.sksp.org/index.php>.

Televizní klub neslyšících [online]. Česká televize, 15.12.2008 [cit. 2009-02-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/208562221800018-televizni-klub-neslysicich/>.

Terminologie [online]. Pevnost- České centrum znakového jazyka [cit. 2009-02-10]. Dostupné z: <http://www.pevnost.com/terminologie.html>.

VLČKOVÁ, K. *Základy pedagogického výzkumu: pracovní materiál do výuky, ot. 4.* [online]. [cit. 2009-03-11]. Dostupné z: <http://www.google.cz/search?q=kvantitativn%C3%AD+v%C3%BDzkum&ie=utf-8&oe=tuf8&aq=t&rls=org.mozilla:cs:official&client=firefox-a>.

WINTER, J. *Novela zákona umožňuje neslyšícím a hluchoslepým osobám vybrat si způsob komunikace* [online]. 27.10.2008 [cit. 2009-02-11]. Dostupné z: http://prepis.cun.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=11.

WINTER, J. *Co znamená simultánní přepis mluvené řeči* [online]. 1.10.2008 [cit. 2009-02-11]. Dostupné z: http://prepis.cun.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=8.

Základní škola: vzdělávací program [online]. Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené [cit. 2009-03-21]. Dostupné z: <http://www.sksp.org/zssvp.php>.

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Zadání bakalářské práce

Příloha č. 2 Slovníček používaných pojmů

Příloha č. 3 Zákon č. 423/2008 Sb. předseda vlády vyhlašuje úplné znění zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 384/2008 Sb., zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.

Příloha č. 4 Jednoruční prstová abeceda v podání V. Strnadové (1998, s. 134)

Příloha č. 5 Obouruční prstová abeceda v podání V. Strnadové (1998, s. 133)

Příloha č. 6 Dotazník

Univerzita Karlova v Praze, PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra / ústav: speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Jméno a příjmení: Radka Hublová

Datum narození: 05.05.1986

Adresa: V Lukách 2169, Rakovník 269 01

obor studia: Speciální pedagogika e-mail: rada.hublova@seznam.cz

Název práce v českém jazyce:

**Analýza současného stavu využívání českého znakového jazyka a
znakované češtiny na vybraných školách pro sluchově postižené**

Název práce v anglickém jazyce:

**Analysis of present condition of using the czech sign language and
the signed czech on chosen schools for people with hearing
disabilities**

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.

Datum: 20.3.2008

Podpis



Slovníček používaných pojmů

Bilingvální vzdělávání= neboli dvojjazyčné vzdělávání, považuje znakový jazyka za zcela rovnoprávný s národním mluveným jazykem (Hrubý, 1997). Principem této metody je, že některé vyučovací předměty jsou vyučovány v českém znakovém jazyce bez mluvené řeči a v jiných předmětech je naopak užívána jen mluvená řeč (Keblová, 2000). Vychází z úvahy: osoby se sluchovým postižením se budou muset pohybovat jak ve světě slyšících, tak ve světě neslyšících (Hrubý, 1997).

FM pojítka= představují pomůcky, které se používají při školním vzdělávání osob se sluchovým postižením. Jedná se o sluchadla s rádiovým přenosem. Základem tohoto systému, je kapesní sluchadlo a malý rádiový přijímač žáka. Učitel má naopak mikrofon spojený s miniaturní vysílačkou, jehož signál je zachycován adaptéry žáků (Hrubý, 1998).

Indukční smyčka= je zařízení, které využívají osoby nedoslýchavé. Smyčka mění přijímaný zvuk na elektromagnetické pole, které je uvnitř celé plochy, která je indukční smyčkou ovinuta. Tím pádem se lze při poslechu zcela volně pohybovat po místnosti. Využívá se tak např. k poslechu televize, rádia, v přednáškových sálech, divadlech či právě ve školních třídách (Hrubý, 1998).

Jazykověda= neboli lingvistika je věda, která se zabývá zkoumáním jazyka z hlediska užívání, vývoje, vztahu k mimojazykovým skutečnostem apod. (Dvořák, 2007)

Kochleární implantát= kochleární neuroprotéza, sluchová protéza: přístroj, který neslyšícím umožňuje rozvoj základních auditivních schopností, jako je např. rozlišování a rozumění zvuků v okolí či mluvené řeči. Umožňuje osvojení mluvené řeči (Dvořák, 2007). Jedná se o technickou elektronickou pomůcku, která v přesně vymezených případech sluchového postižení umožňuje poslech pomocí sluchové náhrady (Potměšil, 2003).

Kompenzační pomůcky= pomůcky, které se snaží v co možná nejširším slova smyslu poskytovat náhradu, nahrazení či vzájemné vyrovnání (Dvořák, 2007).

Komunikace= výměna informací skrze verbální a neverbální prostředky. Komunikace zahrnuje gesta, mimiku, slova či znaky (Potměšil, 2003). Jedná se o obecně lidskou schopnost užívat výrazových prostředků k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů (Edelsberger et al., 2000, s. 160)

Nedoslýchavost= částečná ztráta sluchu (Potměšil, 1999).

Neslyšící versus neslyšící

- **ad neslyšící**= z klinického pohledu se jedná o osobu, která vzhledem ke sluchové ztrátě nemůže slyšet a rozumět mluvené řeči (Potměšil, 2003). Taková osoba ani s kompenzačními pomůckami neslyší (Hudáková, Motejzíkova, 2005). Malé „n“ zde poukazuje pouze na velikost ztráty sluchu (Kosinová, 2008).
- **ad Neslyšící**= Neslyšící s velkým „N“ je termín, který je užíván pro jazykově-kulturní menšinu Neslyšících. Pokud osobu označíme jako Neslyšící, označujeme ji jako osobu, která je součástí komunity Neslyšících, která je typická tím, že se odlišuje jedním či více společnými znaky od ostatních. Uváděny bývají např. tyto znaky: sluchové postižení, komunikace prostřednictvím českého znakového jazyka či vzájemná podpora členů této komunity (Kosinová, 2008). Bort et al. (2001) uvádí, že komunita Neslyšících je skupina osob, která se sama označuje za oddělenou od ostatních, která se tak sama cítí a která se hlásí ke své vlastní komunitě.

Orální metoda= jedná se o metodu, pro kterou je zcela klíčová mluvená řeč. Jejím cílem je rozvíjení a osvojování mluvené řeči. Základní součástí této metody je rozvoj funkčních schopností zbytků sluchu a zacvičení v odezírání (Keblová, 2000; Potměšil, 1999).

Postlingválně nedoslýchavý= člověk s částečnou ztrátou sluchu, která vznikla po dokončení vývoje mluvené řeči (Hudáková, Motejzíkova, 2005; Potměšil, 1999)

Postlingválně neslyšící= jindy užívaný pojem ohluchlý, označuje osobu u které ke sluchové ztrátě došlo až po dokončení vývoje mluvené řeči (Hudáková, Motejzíkova, 2005; Potměšil, 1999)

Prelingválně nedoslýchavý= člověk s částečnou ztrátou sluchu, která vznikla před dokončením vývoje mluvené řeči (Hudáková, Motejzíkova, 2005; Potměšil, 1999)

Prelingválně neslyšící= pojem, který označuje osobu, u které došlo ke sluchové ztrátě před dokončením vývoje mluvené řeči: jedná se o osobu neslyšící od narození nebo o osobu, která ztratila sluch před vytvořením řeči (Hudáková, Motejzíkova, 2005; Potměšil, 1999)

Respondent= osoba, která odpovídá na otázky dotazníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2003)

Skupinové zesilovače= jedná se o zesilovací soupravy pro celé školní třídy. Učitel žáků má mikrofon, který zesiluje jeho projev a který všichni žáci přijímají pomocí sluchátek. V současné době se již příliš nepoužívají, především díky stále vzrůstající kvalitě sluchadel (Hrubý, 1998).

Sluchadlo= kompenzační pomůcka pro sluchově postižené; jedná se o miniaturní elektronický zesilovač, který zachycuje zvuky z okolí mikrofonem, které jsou měněny na elektrický proud, který je značně zesílen a upraven dle konkrétní sluchové vady. Zpětně je proud přeměněn na zvuk a ten je veden do zvukovodu (Dvořák, 2007).

Sluchová vada= poškození sluchového orgánu nebo jeho funkce tak, že je určitým způsobem snížena kvalita či kvantita slyšení (Potměšil, 1999, s. 16).

Sluchové postižení= představuje širší termín, který zastřešuje nejen poškození sluchového orgánu či jeho funkce a tedy sníženou kvalitu či kvantitu slyšení, ale zastřešuje také např. sociální důsledky, které z postižení mohou plynout (Potměšil, 1999).

Surdopedie= obor speciální pedagogiky, který se zabývá výchovou a vzděláváním osob se sluchovým postižením (Potměšil, 2003).

Totální komunikace= komunikační technika, která zahrnuje manuální i manuálně-orální prostředky dle komunikačních, vyjadřovacích i přijímacích potřeb a schopností účastníků komunikace (Potměšil, 2003). Zahrnuje jak aurální, manuální tak i orální způsoby komunikace, konkrétně mimicko- gestikulační řeč, pantomimu, znakový jazyk, umělé znakové systémy, prstovou abecedu, artikulaci, odezírání, sluchové vnímání, mluvenou řeč, aplikaci zesilovací techniky, psaní a mimiku (Keblová, 2000).

Zdravotní postižení= původně představovalo jednu ze základních kategorií somatopedie, dnes se využívá jako zastřešující pojem pro veškeré typy postižení (ať se jedná např. o sluchové, zrakové či tělesné postižení) (Edelsberger et al., 2000).

423/2008 Sb.

PŘEDSEDA VLÁDY

vyhlašuje úplné znění zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 384/2008 Sb.

ZÁKON

o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

§ 1

Úvodní ustanovení

- (1) Tento zákon upravuje používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob jako jejich dorozumívacích prostředků.
- (2) Neslyšící a hluchoslepe osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv.

§ 2

Definice základních pojmů

- (1) Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem.

(2) Za hluchoslepé se pro účely tohoto zákona považují osoby se souběžným postižením sluchu a zraku různého stupně, typu a doby vzniku, u nichž rozsah a charakter souběžného sluchového a zrakového postižení neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči, nebo neumožňuje plnohodnotnou komunikaci mluvenou řečí.

§ 3

Komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob

Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob se pro účely tohoto zákona rozumí český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka.

§ 4

Český znakový jazyk

- (1) Český znakový jazyk je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace.
- (2) Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně- pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.
- (3) Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu.

§ 5

zrušen

§ 6

Komunikační systémy vycházející z českého jazyka

- (1) Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob vycházejícími z českého jazyka jsou znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, Lormova abeceda, daktylografika, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma.
- (2) Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.
- (3) Prstová abeceda využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy. Prstová abeceda je využívána zejména k odhláskování cizích slov, odborných termínů, případně dalších pojmů. Prstová abeceda v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob.
- (4) Vizualizace mluvené češtiny je zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace.
- (5) Písemný záznam mluvené řeči je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase. Pro potřeby hluchoslepých se písemný záznam provádí zvětšeným písmem nebo Braillovým písmem.
- (6) Lormova abeceda je dotyková dlaňová abeceda, při které se jednotlivá písmena vyznačují pomocí ustálených pohybů a dotyků prováděných na dlaní a prstech ruky příjemce sdělení.
- (7) Daktylografika je vpisování velkých tiskacích písmen zpravidla do dlaně ruky příjemce sdělení.
- (8) Braillovo písmo s využitím taktilní formy umožňuje zobrazovat písmena abecedy ustálenými dotyky na dvou prstech jedné ruky nebo více prstech obou rukou příjemce sdělení s využitím kódového systému Braillova písma.
- (9) Taktilní odezírání je založeno na vnímání mluvené řeči pomocí odhmatávání vibrací hlasivek mluvčího.

(10) Vibrační metoda Tadoma je založena na vnímání mluvené řeči pomocí odhmatávání vibrací hlasivek, pohybů dolní čelisti, rtů a tváří mluvčího.

§ 7

Používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob

Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo na

- a) používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,
- b) vzdělávání s využitím komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,
- c) výuku komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, kterou upravuje jiný právní předpis¹).

§ 8

(1) Neslyšící a hluchoslepé osoby mají při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně. Podmínky poskytování tlumočnických služeb stanoví jiný právní předpis²).

(2) Neslyšícím a hluchoslepým osobám, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby při soudním řízení poskytovány bezplatně.

(3) Neslyšícím a hluchoslepým žákům středních škol a neslyšícím a hluchoslepým studentům vyšších odborných škol a vysokých škol, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby poskytovány bezplatně za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem.

§ 9

Rodiče, u jejichž dítěte byla diagnostikována praktická nebo úplná hluchota³) nebo hluchoslepota, mají právo na bezplatnou výuku v kurzech komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

§ 10

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy stanoví vyhláškou

- a) podmínky a rozsah tlumočnických služeb poskytovaných bezplatně neslyšícím a hluchoslepým žákům a studentům podle § 8 odst. 3,
- b) obsah a rozsah kurzů podle § 9.

§ 11 a 12

Těmito ustanoveními byly novelizovány jiné zákony.

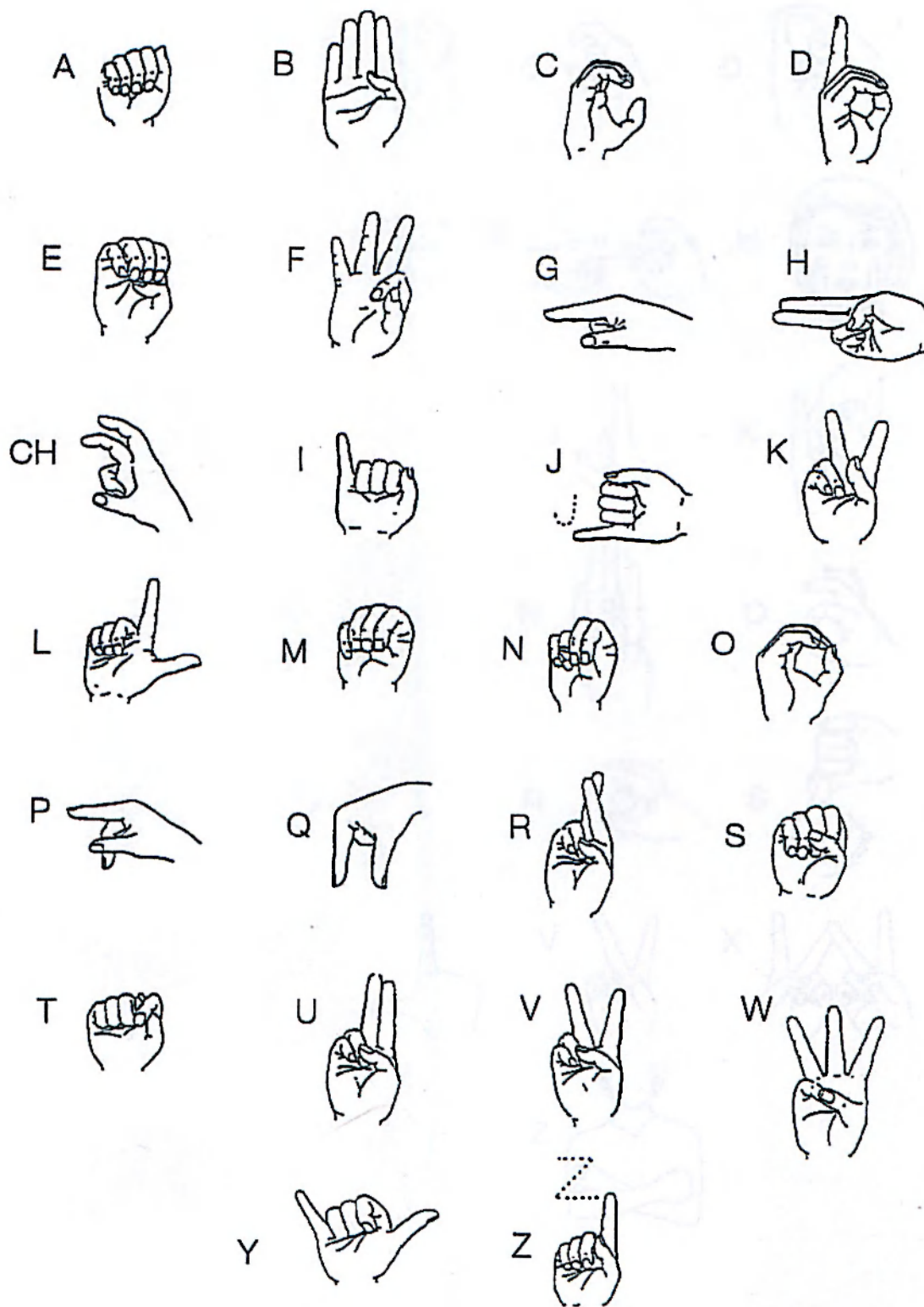
§ 13

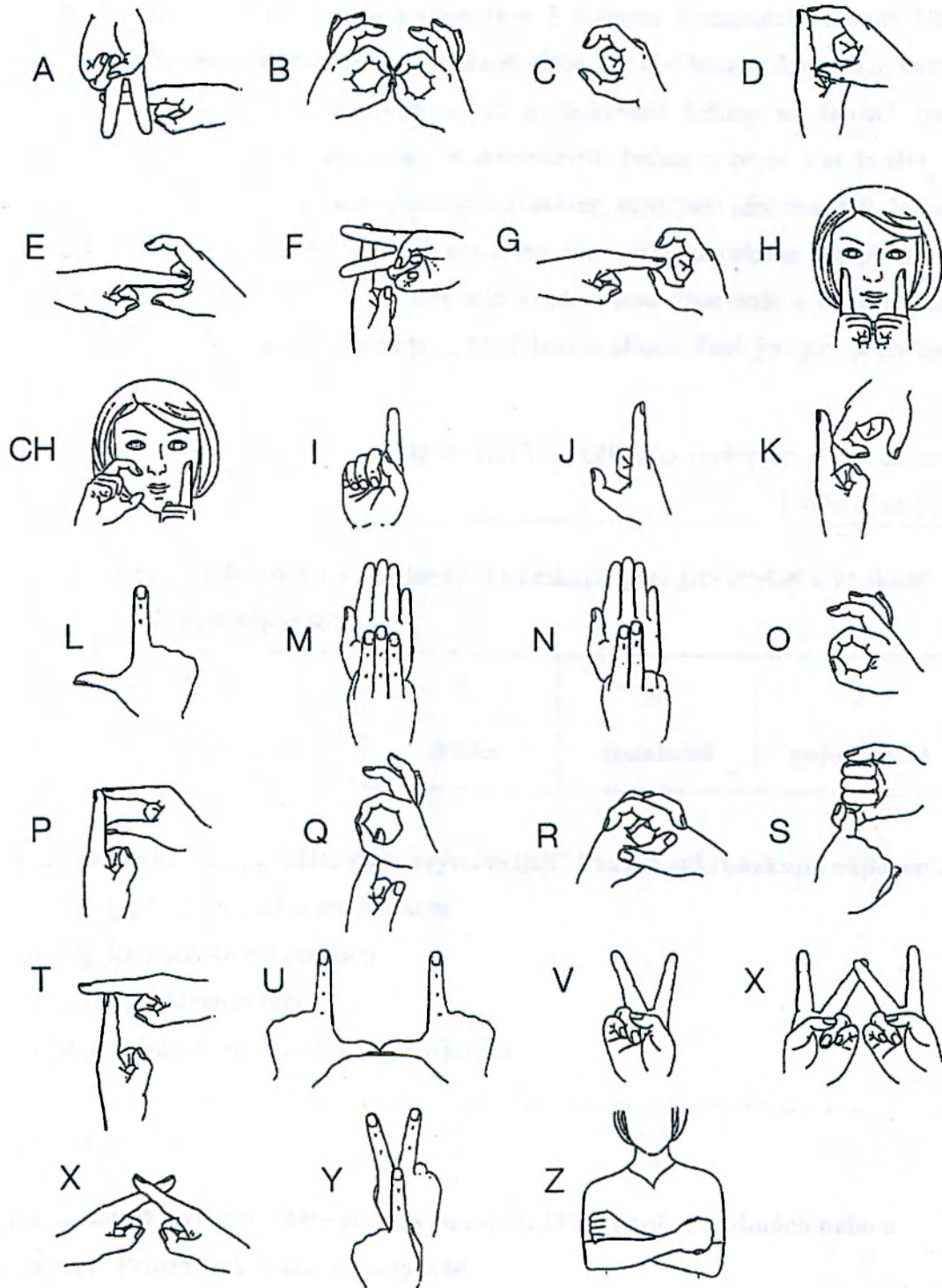
Účinnost

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení, s výjimkou § 8 až 10, které nabývají účinnosti dnem 1. ledna 1999.

* * *

Zákon č. 384/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony, nabyl účinnosti dnem jeho vyhlášení (20. října 2008).





Dotazník

Mé jméno je Radka Hublová a jsem studentkou 3. ročníku Pedagogické fakulty UK v Praze, oboru Speciální pedagogika. V současné době zde píši bakalářskou práci, která mapuje využívání českého znakového jazyka a znakované češtiny na školách pro sluchově postižené. Součástí této práce je dotazníkové šetření a proto Vás žádám o laskavé zodpovězení několika málo následujících otázek, které jsou jeho součástí. Jejich vyplněním strávíte jen několik málo minut a mě tím velice pomůžete v naplnění a uskutečnění šetření. Veškeré údaje, které zde uvedete jsou anonymní a bude s nimi zacházeno jako s informacemi důvěrnými, které budou sloužit čistě jen pro účely mé bakalářské práce.

Mnohokrát Vám děkuji za spolupráci a za Váš čas.

Radka Hublová

1. Jakou známku by jste dal/a Vaší škole? (Známkujte jako jste zvyklý/á ve škole)

Prosím zakroužkujte odpověď.

1	2	3	4	5
výborně	chvalitebně	dobře	dostatečně	nedostatečně

2. Jak komunikujete (povídáte si) se svými učiteli? Prosím zakroužkujte odpověď.

- a) nejvíce českým znakovým jazykem
- b) nejvíce znakovanou češtinou
- c) nejvíce mluvenou řečí
- d) jiným způsobem – prosím, napište jakým:

.....

- e) nevím

3. Jak komunikujete (povídáte si) se svými spolužáky (např. v hodinách nebo o přestávce)? Prosím zakroužkujte odpověď.

- a) nejvíce českým znakovým jazykem
- b) nejvíce znakovanou češtinou
- c) nejvíce mluvenou řečí

d) jiným způsobem – prosím, napište jakým:

.....

e) nevím

4. Jak komunikují (jak si povídají) učitelé s Vámi? Prosím zakroužkujte odpověď.

a) nejvíce českým znakovým jazykem

b) nejvíce znakovanou češtinou

c) nejvíce mluvenou řečí

d) jiným způsobem- prosím, napište jakým:

.....

e) nevím

5.

Používáte:

sluchadlo	ano	ne
kochleární implantát	ano	ne
FM pojítka	ano	ne
jiné pomůcky- prosím, napište jaké:		
.....		

Prosím zakroužkujte či napište odpovědi.

6. Pomáhá Vám při hodinách ve škole neslyšící asistent? Prosím zakroužkujte odpověď.

ano	ne	jen v některých hodinách	nevím
-----	----	-----------------------------	-------

7. Chodíte rád/a do školy? Prosím zakroužkujte odpověď.

velmi rád/a chodím do školy	rád/a chodím do školy	nerád/a chodím do školy	velmi nerád/a chodím do školy	nevím
-----------------------------------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------	-------

8. Kolik je Vám let? Prosím napište odpověď.

.....

9. Do jaké třídy chodíte? Prosím napište odpověď.

.....

dívka	chlapec
-------	---------

10. Jste:

Prosím zakroužkujte odpověď.

11. Jste:

neslyšící	nedoslychavý/á
-----------	----------------

od kolika let :

od narození až po 7 let	od 7 let výše
----------------------------	------------------

Prosím zakroužkujte odpovědi.

Mnohokrát Vám děkuji za vyplnění.